

TRANSILVANIA

BULETIN DE TEHNICĂ A CULTURII

Nr. 5—6

ANUL 71 SEPTEMVRIE-DECEMVRIE 1940

SIBIU

TRANSILVANIA

Buletin de tehnică a culturii

Dies irae...

Neamul românesc a trecut, în anul care s'a scurs, printr'o zodie neagră. Hotarele țării, împinse în 1918, aproape până la limitele noastre etnice, au fost crunt sfârticate; de pe meterezele lor a trebuit să se retragă, cu sufletul sfâșiat, o armată care ar fi fost gata să se jertfească până la ultima picătură de sânge pentru apărarea lor; o conducere nepricepută, lipsită de prevedere, adânc viciată în moravurile și sistemul ei, a asistat neputincioasă, fără curaj și fără demnitate, la această prăbușire, care mai pe urmă, a târît-o și pe ea în prăpastie. S'a început cu Basarabia și Bucovina de Nord, pentru a se încheia cu Transilvania și Dobrogea. Sute de mii de Români din aceste provincii, părăsite fără luptă și fără onoare, și-au lăsat agoniseala unei vieți, și-au frânt rosturile unei existențe pentru a lua drumul pribegiei, sub privirea năucă de durere a milioaneilor de frați, rămași să poarte jugul amarnic al străinului. Și pentru ca paharul să se umple până la vârf, mânia lui Dumnezeu ne-a bătut frântura de țară, rămasă liberă, cu urgia celui mai cumplit cutremur pe care l-a cunoscut Europa în ultimele veacuri. Astfel, n'a rămas casă de Român fără jale, n'au fost ochi care să nu se umple de lacrimi, inimă care să nu fie încruntată de durere și pumni care să nu se strângă de revoltă.

Dies irae, dies illa...

Sub acest morman de ruine a rămas însă teafără încrederea în puterile și dreptul nostru, din care va în-

colți și va crește, imaculată, floarea nădejdi. Ca un uriaș care se trezește dintr'un somn blestemat, neamul românesc și-a scuturat de pe corpul lui pigmeii, care și-au pus de gând să-i otrăvească sângele și sufletul. Dinastia a fost restituită în rosturile ei; prăpastia, care se săpa tot mai adânc între ea și Națiune, a fost astupată. Un Rege tânăr, Regele Mihai, care a purtat ca prinț numele simbolic și măreț, vestitor de biruinți, al Alba-Iuliei, o reprezintă astăzi, alături de Maica Lui, revenită după un lung și nemeritat surghiun, să redea Fiului, cu atât de grele răspunderi, căldura și tăria virtuților materne, pe care nimic nu le poate înlocui. Generalul Antonescu, suflet de soldat în adevăratul înțeles al cuvântului, curajul, iubirea de neam și de dreptate ale căruia au fost călite în suferință și luptă a luat pe umerii lui marea sarcină de Conducător al Statului, la cea mai grea răscruce a istoriei lui moderne. Alături de el stă armata tânără a Legiunii, puternică și numeroasă ca oștile împăraților din povești.. „câtă frunză și iarbă..”, gata să lupte cu toate împotrivirile lumii acesteia pentru a zidi o țară nouă. De sub crucile a sute de morminte proaspete îi comandă martirii ei, în frunte cu cel mai neînfricat și mai adâncvăzător decât toți: Căpitanul. Și nu sunt porunci mai sfinte, decât acelea care vin din morminte de martiri..

Un freamăt de viață nouă străbate trupul lovit și schinjit al Nației; o dorință de faptă, de jertfă și de curățenie se ridică dintre amărăciuni și prăbușiri, ca aburul proaspăt al unei dimineți de vară, după o noapte de urgie. „Astra” care s'a așezat totdeauna pe linia permanențelor românești, își acordă glasul cu acest cântec al nădejdi și al biruinței care va veni.

Transilvania.

Două cuvântări la adunarea generală a „Astrei”

I.

Discurs de deschidere

de **Dr. G. Preda**
vicepreședintele „Astrei”.

Onorată Adunare Generală,

Domnul profesor Dr. I. Moldovan, președintele Asociației noastre, fiind obligat prin împrejurări personale și familiare, să părăsească localitatea, îmi revine, ca vicepreședinte reprezentativ, sarcina de a conduce ședințele acestei adunări.

Adunarea generală din acest an urma să se țină la Cluj. Era răspunsul ce se da invitației ce ni s'a făcut din partea despărțământului central județean încă de acum doi ani. Din motive ce vi s'au adus la cunoștință anul trecut, această adunare nu a putut avea loc în Cluj, iar împrejurările ce Vă sunt cunoscute ne-a împiedecat și în acest an să o ținem în această localitate.

Conducerea „Astrei” a intervenit din timp la Conducătorul Statului, d-l general Ion Antonescu, solicitând dacă este posibilă publicarea unui protest contra neomeniei cu care au fost tratați frații rămași sub stăpânirea maghiară și aprobarea ca adunarea generală a „Astrei” să aibă loc în unul din orașele regiunii neocupate (Alba-Iulia sau Sibiu), dacă nu într'un cadru demonstrativ, dar mai expresiv, mai impunător, dat fiind atingerile drepturilor noastre teritoriale.

Probabil că din interese superioare de Stat nu s'a dat răspuns solicitării noastre și pentru ca manifestarea „Astrei” să nu fie interpretată ca o stângenire a tratativelor și relațiilor politice, Comitetul Central, în ședința plenară, a decis ca această adunare să aibă loc la sediul „Astrei”, într'un cadru mai restrâns, cu speranța că în viitorul cât mai apropiat ea se va putea ține în orașul în care am fost invitați, din regiunea ce trebuie să ne aparțină pentru totdeauna. „Astra”, conform statutelor sale, înțelege să recomande de a nu se manifesta într'un sens ce ar putea atinge politica internă sau externă a țării noastre, mai ales față de greutățile ce le pot întâmpina guvernării noastre. Cred însă că își poate exprima, în această împrejurare, durerea ei.

Adunarea generală prezentă se deschide în împrejurări triste pentru neam, fără și „Astra”, căci războiul mondial, la care noi nu am participat direct, ne-a lovit dureros, în interesele noastre etnice, istorice, tradiționale și așa putea spune chiar în demnitatea noastră națională.

Precum Vă este cunoscut, Basarabia, Nordul Bucovinei și Cadrilaterul Dobrogean, am fost obligați să le lăsăm sub regimuri străine, iar cea mai mare parte din Nordul Ardealului a căzut sub stăpânirea unui dușman al nostru, așa putea spune de totdeauna, căci atrocitățile, masacrele, expulzările neomenoase, descrise prin glasul autorizat al d-lui Horea Sima, vicepreședintele Consiliului de miniștri, dovedesc odată mai mult firea primitivă a poporului acestuia asupra și întăresc proverbul, că lupul își schimbă părul, dar năravul ba.

Cum această adunare a „Astrei” este prima ce are loc după împrejurările acestea sfâșietoare, cred că sunt în asentimentul D-Voastră când, dela această tribună, trimit fraților lăsați sub regimuri străine și în special membrilor „Astrei” noastre din aceste regiuni, un cald și frățesc salut, un cuvânt de nădejde și de îmbărbătare, care să-i oțelească și mai mult în lupta ce trebuie să o ducă pentru menținerea ființei lor naționale.

De altfel neamul nostru, așezat la răscrucea popoarelor și civilizațiilor ce au fost aproape veșnic în conflict, este destul de încercat în suferință și prin felul cum a știut să îndure și să înfrângă vicisitudinile istoriei sale, poate servi de exemplu multor alte popoare.

Infrățit de-a-lungul timpului cu munții săi pitorești, cu codrul verde, cu câmpia fertilă, cu apele curgătoare, cu cerul înstelat, el a știut să-și păstreze ființa sa națională.

Veac de veac, acest popor și-a dus vieța sub scutul munților, la adăpostul pădurilor ocrotitoare, când în pribegie, când în robie, când în libertate.

Pe calea grea a suferinței, prin lupte grele sau eroice, el a fost condus de instinctul său național, cât și de conștiința sa, spre orizontul senin, spre supremul ideal, spre marele destin al libertății și unității noastre.

Dacă astăzi ne-am întoarce o clipă cu gândul îndărăt spre trecutul ce se pierde în negura istoriei, dacă am parcurge cu ochii minții noastre firul vieții noastre naționale, am vedea că dela

marele împărat Traian și până la Regele Ferdinand, făuritorul României Mari, a existat la poporul nostru o pleiadă de bravi și luminați conducători și eroi, considerați vizionari, care au călăuzit pașii nației noastre, păzind-o să nu cadă pradă lăcomiei nesățioase a dușmanilor, sau desrobind-o, atunci când împrejurările au făcut să cadă în robia vecinilor.

Noi trebuie să ne amintim totdeauna cu respect și pietate de toți acești premergători (conducători sau conduși) care s'au jertfit și ale căror trupuri zac în glia acestei țări. Mormintele lor sunt pentru noi faruri care luminează conștiința datoriei noastre. Răspunzând acestei datorii, răspundem deci poruncilor ce ei ne dau de-a recâștiga drepturile noastre și de a păstra cu demnitate moștenirea ce ne-au lăsat-o.

Onorată Adunare Generală,

Știți prea bine că Asociația culturală „Astra”, pe lângă operă de culturalizare, a ținut să ducă la bun sfârșit operele sociale și naționale ce aveau legătură cu această cultură.

Ca o bună păstrătoare de obiceiuri, tradiții și credințe, pe lângă cultura creștinească, a ținut să scoată în evidență comorile trupești, sufletești și spirituale ale poporului din părțile ardelenene, maramureșene, bănățene și crișene.

Conștientă de dreptul de libertate și de viață națională a acestui popor, drept înscris prin pagini de sânge și suferințe, ea și-a manifestat în toate ocaziile elanul de viață națională și în acest crez și-a coordonat activitatea culturală, pregătind poporul pentru realizarea idealurilor sale.

În clipele istorice prin care trece astăzi țara și neamul, „Astra” înțelege să-și continue, cu același avânt, misiunea sa culturală, socială și națională. Ea nu se lasă intimidată de surprizele momentului și nu se va lăsa antrenată sau descurajată de evenimente, fără a le rezista.

Ea va păși, pe calea trasă de înaintași, condusă de același ideal, însuflețită de puterea acelora ce i-au dat viață, au susținut-o și au încurajat-o.

„Astra” va rămâne deci mai departe un far de lumină pentru popor, dar și o santinelă trează, neclintită dela postul de veghere național.

Oțelită în lupta cu greutățile din trecut, ea este convinsă că le va înfrânge și pe cele din prezent și viitor. Aș putea spune că „Astra” și-a făcut din aceste lupte unul din scopurile vieții și existenței ei, căci ori de câte ori ea atingea anumite țeluri, alte țeluri răsăreau și acestea îi rezervau noi piedeci ce trebuiau învinse. Cu un fundament puternic pe cei doi piloni mai importanți ai națiunii, școala și biserica, „Astra” rămâne tot ca o creatoare de energii care, potrivit evoluției culturii și națiunii, trebuie să-și aducă contribuția sa pentru asigurarea și ducerea mai departe a vieții culturale și naționale. Prin aceasta „Astra” intră în legea naturală. Căci dacă o instituție ca și un neam, atingându-și un țel nu privește mai departe și nu mai acționează, ea intră în amorțire, în decădere. Vitalitatea unei instituții, ca și a unui neam, se cunoaște prin partea activă ce o ia, prin lupta ce o duce la noile transformări, ce le aduce evoluția lucrurilor.

Cred că cei ce vor veni la conducere vor ține seamă de împrejurări, vor căuta însă să țină cât mai bine aprins focul sentimentului de solidaritate națională, surpând îngrădirile veninoase dintre frații de același neam și sânge.

Când vorbim de solidaritate, nu înțelegem una venită ocazional prin teama de a nu pierde aceea ce avem, dar una pe care trebuie să o aducă complexul de factori ce înobilează cadrul naționalismului sufletesc.

O sforțare comună pentru o bună și trainică armonie a Românilor de pretutindeni, o nivelare justă a condițiilor de viață culturală a poporului dela sate, către care se adresează „Astra” și unde există depozitul de energii naționale, o înfrățire a claselor sociale și profesionale dela orașe, ducerea unei vieți decente, fără sfidări și rușine și, mai presus de toate, o solidaritate în gânduri și simțiri față de aceia ce i-am lăsat sub regimuri străine și cu care vrem să fim împreună pentru veșnicie.

În cadrul statului legionar român, ale cărui principii de viață „Astra” le practică de aproape 80 ani, „Astra” înțelege să-și coordoneze activitatea sa culturală, socială și națională, întărind virtuțile noastre și destinul neamului.

Căci între instinctul național depozitar de virtuți și destin există un strâns raport și tot ceea ce poate mări sau micșora pe unul, mărește sau micșorează pe celalalt.

Cu o structură proprie, dezvoltat în condiții deosebite, neamul nostru își are un destin care privește înăuntru spre virtuți, dar și spre cer.

Fața acestui neam care privește spre puritatea cerească are ceva blând în ea, o veșnică dar demnă dorință de pace.

Neamul nostru a întins și înțelege să întindă o mână prietenească tuturor aceluia ce-i respectă munca, libertatea, frontierele, dar el știe să reacționeze — și istoria dovedește aceasta — contra aceluia ce îl amenință, atacă sau se arată nedemni de mâna ce le-o întinde.

Încrezătoare în vloga și puterile ei, „Astra” care intră în al 80-lea an al existenței ei, se crede obligată să atragă atenția, odată mai mult, că ea nu aparține unei regiuni, căci deși s'a ocupat mai mult de părțile ardelenene, maramureșene, bănățene și crișene principiile ei au fost însușite de multe societăți din cuprinsul țării, ea nu aparține unor persoane ce întâmplător se găsesc la conducere, ea aparține țării întregi, neamului, și așteaptă dela toți o bună colaborare pentru ca prin munca comună să i se stimuleze activitatea, ocupând locul ce-l merită în istoria culturii românești, dar în același timp, prin aceasta muncă comună, să se poată îmbogăți cât mai mult și mai bine patrimoniul cultural al țării și neamului.

Așa să ne ajute Dumnezeu!

II

În numele Bisericii Ortodoxe

de **I. P. S. Dr. Nicolae Bălan**

Mitropolitul Ardealului

Domnule Președinte,

Onorată Adunare Generală,

În grele vremuri ne-am întrunit noi astăzi aici. Bătrâna „Astra” a voit să-și țină adunarea generală din acest an aici, în Sibiu, pentru a lua, ca eroul mitic, contact cu pământul din care a răsărit, primind astfel noi puteri de viață și pentru a-și limpezi problemele ce i se pun în fața situației de azi. Situația actuală este nespus de grea, dar cu toată greutatea ei trebuie să ne păstrăm curajul neștirbit, credința întregă și nesdruncinată,

nădejtile treze și neșovăitoare în reînfrățuirea deplină a idealului nostru național.

Oricât de mult s'ar cutremura pământul sub picioarele noastre, nu trebuie să ne clătinăm o clipă în credința noastră în marile ideal românesc. Suntem datori să ne îndrumăm toată viața noastră, toate gândurile și simțirile noastre spre o singură țință : hotarele.

Domnule Președinte, în cuvântarea Domniei Voastre ați formulat afirmația că „Astra” e obligată prin statute să nu facă politică. Interpretarea aceasta a statutelor poate să fie simpatică. Dar eu sub politică înțeleg, în mijlocul unei instituții culturale ca aceasta, tot ce poate contribui la înălțarea unui popor și la realizarea idealurilor lui. În sensul acesta noi și în cadrul acestei instituții, prin orice gândire și simțire, tindem la înfrățuirea idealului ce încălzește sufletele noastre. Un popor nu poate trăi din renunțări și abdicări. Un popor trăiește din afirmarea drepturilor sale imprescriptibile. Cu cât împrejurările s'ar arăta mai măștere, din mijlocul lor să strigăm cu toată puterea : Nu renunțăm și nu vom renunța niciodată la drepturile noastre, la moștenirea noastră strămoșească !

Noi nu vrem să facem nimănui dificultăți. Dar nu e nicio dificultate pe care să o punem mai presus de revendicările noastre naționale. Nimeni pe lume nu poate subordona altui interes ceea ce formează aspirațiunea fundamentală a unui neam întreg.

Între mijloacele ducătoare la țință ale înfrățuirii idealului nostru național, am ales, ca cel mai scump cultura. Tovărășia noastră culturală „Astra”, care a văzut vremuri grele, să strângă cu luminile și cu curajul ei, acumulat în curs de decenii aspre, în jurul vetrei sale, pe toți fiii neamului. Azi chemăm pe toți Românii să se întoarcă din împrăștierea lor la sânul acestei instituții, să-și înfrățescă gândurile și puterile, să lase tot ce i-a desbinat și într'o solidaritate unanimă să pășească pe drumurile ei. Cultura e chemată să adâncească, să înalțe conștiința neamului, făcând-o trează până în ultima colibă românească. Să ne întoarcem la o mai adâncă conștiință de noi înșine, de destinul nostru în lume și de demnitatea noastră națională. Nici când n'am avut o atât de mare nevoie de o refacere a forțelor sufletești ale națiunii, ca azi. Incordându-ne puterile în această direcție, suntem convinși că peste voința noastră, încheată într'o

hotărîre nesdruncinată, nu există forță pe lume care să ne poată birui. Poți să înfrânghi rezistențe fizice, dar voința de a trăi a unui popor nu poate fi biruită de nimic. Vorbesc în numele acelei sfinte instituții căreia i s'a încredințat, spre propovăduire, cuvântul din cer: „Nu vă temeți de cei ce pot ucide trupurile voastre, dar sufletele nu”.

S'a spus azi dela amvonul bisericii că, mai înainte și mai presus de orice, un neam trăiește prin sufletul său. Nu există neam care să fi verificat mai mult acest adevăr ca neamul nostru. Totul ne-au luat dușmanii și asupritorii noștri: avutul, libertatea, viața. Sufletul însă nu l-au dat strămoșii. Și prin el au biruit și vom birui și noi în viitor.

Să avem eroismul moral de a ne păstra neștirbită încrederea în forțele neamului. Să ne păstrăm întregi nădejdele în viitorul românismului.

În numele bisericii, a acelei instituții sfinte, care în toată bunăvremea s'a identificat cu soarta neamului nostru, fac mărturisirea și făgăduința sărbătorească de a sta cu toate puterile noastre în ajutorul „Astrei” și a ținutelor ei; de a sta neclintii cu rugăciunile noastre și ale întregii preoțimi pe lângă aspirațiunile integrale ale neamului nostru.

Rog pe bunul Dumnezeu să-și coboare binecuvântările sale asupra țării, a poporului nostru și asupra aspirațiunilor mari și sfinte ale lui.

Dumnezeu să ne ajute!

Părintele Ioan Moța

de Ion Colan

A murit și părintele Moța...

De nu i-am ști vieța, liniștit povestită, în parte, de el însuși, nu l-am putea desprinde din Orăștia victorioasei lui munci pentru neamul acesta.

De două ori învingător :

Odată prin el, a doua oară prin cel ce i-a fost urmaș al faptei românești ce depășește veacul.

Popă ardelean din vechea gardă.

Andrei Mureșianu la asemenea preoți se va fi gândit, când i-a pus în fruntea armatei neamului. Toată vieța lui are ceva din măreția epică a unei balade. Parcă și-a trăit-o undeva, în Nord.

Zilele i-au fost bătălii, anii bătălii.

A învins renunțând la sine. Infrânt uneori de oameni, i-a rămas credința întreagă, pe care nimeni nu i-a putut-o clinti. De a ci și seninătatea în fața loviturilor.

A avut răbdarea cioplitorului în piatră. Fără graba celui ce vrea s'ajungă, fără incetineala comodă a celui ce pornește un drum lipsit de țintă.

Părintele dela Orăștie n'a avut decât un ideal: neamul.

Pentru credința lui în destinul românesc, Ungurii i-au deschis și lui porțile Seghedinului. A intrat în închisoare mândru și senin.

L-au închis și guvernării români ai unor anumite vremi.

Guvernării, nu Români. N'a priceput de ce, dar tot atât de senin a făcut și temnița românească. Probabil în locul unei remunerații naționale, primite de alții, după criteriile de partid.

Patruzeci și doi de ani de gazetărie, în vieța unui om, e toată vieța lui. Nu meserie, ci misiune a văzut el în ziaristică. Nu pentru el, ci pentru cei mulți a scris părintele Moța. Într-o vreme când intelectualul ardelean avea câteva ziare mari cari, prin scrisul lor, să-l întărească în credința reinvierii unui neam, părintele Moța și-a început scrisul pentru cei mulți. E ziditorul cel mai de seamă al presei românești populare.

„Foaia Poporului” (1893), „Revista Orăștiei” (1895), „Telegraful Român” (1898) și „Bunul Econom” (1899) nu sunt decât treptele de ucenicie și formare, pentru ca să ajungă la „*Libertatea*” a lui, cu nume trainic în ziaristica românească, la atât de căutata „Foaie Interesantă”, la „Tovărășia” și „Bobârnacii”, toate acestea anexe ale foii de care va rămânea pentru totdeauna legat numele părintelui lui Ionel Moța.

Când spui Brașov, ți-e gândul la orașul Murășenilor ; Cițești Humulești și-ți vine în minte Ion Creangă ; nimeni nu poate despărți Mircești de Alecsandri.

Orăștia va evoca pe veci numele lui Moța.

Foile dela Orăștie ajunseseră la 12.000 de abonați. Au străbătut, cerute, în toate casele. Un succes, peste ani, însemnează o victorie. Întreagă, e a părintelui Moța.

În zilele neutralității noastre, zilele luptătorului dela Orăștie începuseră să fie numărate de cei ce vedeau în el un dușman. Titlul foi avea o sonoritate neplăcută pentru magnații Budapestei. Dacă ar fi rămas aici, locul lui nu putea fi decât alături de ziaristul Lugojului, dela „Drapelul“, neuitatul Valer Branisce. Amândoi și-ar fi măcinat zilele în închisorile Clujului. Branisce a rămas. Din mila înălțatului împărat și rege osândit la temniță pentru vina de a fi Român, a făcut temnița. Când a ieșit de-acolo, omul cu sănătatea șubrezită de un regim neomenos, a fost îmbrățișat de țară, dar refuzat de ticăloșia unor guvernanți profitori ai sacrificiului altora.

Părintele Moța a trecut la București. În 1915—1916 foile lui, „Libertatea“ și „Foaia Interesantă“ apar aici.

În 1917, cu „Misiunea patriotică“ ardeleană — Dr. Vasile Lucaciu și Vasile Stoica, — trecând prin Rusia și Japonia, ajung în America, în Cleveland și „Libertatea“ și „Foaia Interesantă“ apar i acolo.

Apoi, în 1919, încearcă o reinviere a ceea ce a fost, acasă la el, în Orăștie. Ardealul însă fu năpădit de presa bucureșteană. Scrisul liniștit, sfătos, creator de caractere, educator de mase, e înlocuit cu senzaționalul de cea mai urită factură, de politicul electoral. Se dă lupta cea mare de terfelire a sentimentului național pentru blidul de linte. Supraviețuitorii, instalați oriental la tarabă, își supralicitau patriotismul. Părintele Moța ar fi putut încerca o „acomodare“ pe lângă vreun partid „de guvernământ“, „Nu mă puteam eu duce cu cei ce poartă ca „medalion“ la gât pe Auschnit, pe Blank, nici cu cei ce își au pe Kauffmann-ii, pe Wieder-ii ori pe Wolff-ii lor masculini sau femenini... Mai bine să înceteze foaia, rămânând cu amintirea nepătată“.

Și-a închinat vieța neamului.

A lui, întreagă.

Și pe a lui Ionel Moța, întreagă.

Nicăiri educația spartană din familie nu-și găsește o mai strălucită exemplificare. Eroul dela Majadahonda este feciorul luptătorului dela Orăștie. Dacă bătrânul părinte Moța nu s'a putut acomoda netrebnicilor care prăvăleau țara în prăpastie, Ionel Moța nu putea fi decât un fruntaș printre luptători împotriva ticăloșilor și ticăloșiilor ce o desăgreau.

Doă vieți trăite fără compromis.

Sfinții n'au putut fi altfel.

Așezarea și hotarele spațiului transilvan

de **Laurian Someșan**

Evoluția Românilor, de-a-lungul vremurilor, a fost determinată de o serie de factori geografici, istorici, economici și geopolitici, dintre care cel mai important rol l-au avut așezarea, configurația și hotarele naturale ale pământului carpatic.

Până acum câteva decenii însă, cercetările despre trecutul neamului nostru n'au ținut seamă de acești factori geografici. Studiul geografic din țările Europei sud-estice se găsea abia în faza începătoare, iar istoria nu avea înțelegere decât pentru documentele scrise. Dincolo de ele, nu mai existau alte criterii, care să lămurească negura trecutului. Din această împrejurare, lucrările care se ocupă cu istoria îndepărtată a Românilor, aduc o mulțime de interpretări greșite. Numai așa pot fi înțelese teoriile fabuloase în care se afirmă că populația daco-romană s'ar fi retras în sudul Dunării de frica năvălitorilor, că Ungurii ar fi aflat Transilvania pustie, că Românii ar fi venit aici din Peninsula Balcanică pe cale de nomadism și, în fine, că acest popor ar fi împrumutat cunoștințele agriculturii dela niște triburi rătăcitoare cum fuseseră la început Ungurii și Bulgarii, așezați pe pământul nostru. Această interpretare nu a putut fi posibilă decât prin neînțelegerea celui mai veritabil document: al spațiului geografic pe care s'a jucat drama istorică a popoarelor și pe suprafața căruia au rămas imprimate o mulțime de urme evidente pentru oricine vrea să le descifreze. Aceste urme se pot desprinde în unitatea și repartizarea geografică a populației, în structura limbii și felul obiceiurilor, în ocupațiunea locuitorilor și în fine în manifestările lor istorice, politice, economice și spirituale.

* * *

Pământul Europei răsăritene este fragmentat într'o serie de compartimente geografice. Intenția noastră este de a ne opri numai asupra acelor care prin însușirile lor au hotărit în măsură mai mare soarta popoarelor din vecinătatea României.

Dacă Europa răsăriteană se împarte pe plan orografic în atâtea fragmente, același lucru se întâmplă și în repartizarea spațială a popoarelor. Rușii ocupă câmpia stepică dintre Urali și Nistru, Ungurii câmpia aridă a Panoniei, Slovaci Carpații nordici, Rutenii Carpații de mijloc, iar Sârbii și Bulgarii ocupă jumă-

tatea nordică a Peninsulei Balcanice. În complexitatea acestui spațiu geografic, Românii, așezați pe spinarea ocolului carpatic, stăpânesc o poziție centrală, fapt care nu poate fi trecut cu vederea, căci prin aceasta ei au venit în contact cu diferite influențe dinafară. În concluzie, fragmentele din care este clădită Europa răsăriteană oferă popoarelor diferite condițiuni de viață, care trebuiesc puse în legătură cu structura orografică, cu regimul climatic și cu natura deosebită a vegetației acestor regiuni naturale. Iată deci o serie de factori care n'au rămas fără influență în repartizarea etnică, în evoluția istorică, politică, economică și spirituală a acestor popoare.

Din acest complex geografic, Transilvania se ridică ca o cetate naturală, care dominează toate regiunile învecinate. Cele trei versante externe ale Carpaților românești se coboară spre centura apelor Nistrului, Dunării și Tisei. Dincolo de Nistru se întinde un pământ cu fizionomie străină. Stepa rusească, așternută pe o uriașă lespede cristalină, se prelungește până în Asia centrală. Ea oferă alt peisagiu, alt climat, altă istorie și altfel de populație decât pământul carpato-danubian. Nistrul este deci o graniță naturală, care desparte nu numai două popoare, ci și două lumi cu totul deosebite. Spre apele lui se prelungește dinspre Apus frontul Carpaților Răsăriteni, prin Podișul moldovo-basarabean, sfărmat în compartimente tectonice, datorită mișcării de ridicare a Carpaților, iar dinspre răsărit lespede cristalină a stepei rusești se termină brusc pe țărmul stâng al aceluiasi râu. De o parte se întinde stepa, iar de altă parte pădurea carpatică, care decorează malul drept al Nistrului și toate spinările mai înalte ale Podișului moldovo-basarabean. Astfel, Nistrul străbate o zonă de luptă și de frământare fizică, climatică, fitogeografică, etnică și politică. În contrast cu climatul transilvan în care se disting patru anotimpuri caracteristice Europei centrale, stepa rusească este dominată numai de două anotimpuri: o vară fierbinte și secetoasă care produce o scădere vertiginoasă în nivelul apelor și o iarnă lungă de aproape șase luni, cu multă zăpadă și cu temperaturi obișnuite de -30° , care fac să înghețe apele luni de-a rândul și să înceteze circulația uneori aproape cu desăvârșire.

Mașul Nistrului a marcat secole de-a rândul granița politică răsăriteană a Voevodatului moldovenesc, sprijinit de veacuri pe versantele Carpaților răsăriteni. La apus de Nistru trăiește, de un

mileniu și jumătate, aceeași populație autohtonă, moștenind dela strămoșii săi o formă de viață sedentară și o superioară cultură carpatică, în timp ce, în stepa din răsăritul Nistrului, numai de curând a reușit să se stabilească durabil un popor și o formă de organizare politică.

În contrast cu răsăritul, pământul României reprezintă o suprafață defensivă unde elementul autohton a fost nevoit să se apere continuu pe sine și pe alții împotriva triburilor nomade, în timp ce stepa asiatică provoacă în răstimpuri frământări uriașe, cu repercusiuni în toată Europa.

Un alt hotar important al pământului românesc este Dunărea de jos care aleargă la poalele frontului sudic al Carpaților transilvani. Ea desparte nu numai două țări, două popoare, climă, vegetație și peisajii deosebite, ci și două fragmente de continent: Peninsula Balcanică și Europa Centrală. Dunărea ca linie de hotar se manifestă prin adâncimea și lățimea sa, printr'o luncă largă, băltoasă și mlăștinoasă și în fine prin impresionanta diferență bruscă de altitudine între cele două maluri. Nivelul Câmpiei române se pierde treptat în lunca Dunării, în timp ce malul stâng se ridică ca o treaptă uriașă a podișului prebalcanic, dominând suprafața apelor cu 150—200 m. Numai între Baziaș și Turnu Severin apare o asemănare între cele două maluri ale Dunării. Carpații Apuseni și Meridionali, întâlniți în nodul Retezatului, se prelungesc peste Dunăre în Craina sârbească. Aici Dunărea străbate același sistem de munți, cu aceeași vegetație și aceeași populație românească. Dar și în această parte, Carpații se termină pe malul stâng într'un abrupt al cărui altitudine este cu câteva sute de m. mai înalt decât „planinele” Crainei.

În sfârșit, Dunărea de jos este un hotar natural, pentrucă desparte suprafețe orografice, regiuni climatice, vegetație și state și civilizații deosebite. Desparte spațiul Carpatic așezat în Europa Centrală, cu fizionomia de cetate naturală pe care i-o imprimă ocolul munților, dealurilor, depresiunilor, câmpiilor și a apelor navigabile, orânduite armonice în jurul Podișului Transilvaniei, de altă parte, Peninsula Balcanică, presărată de munți așezați în grupări risipite, fără legătură organică între ele.

Față de această poziție centrală a Transilvaniei, cu însușiri de polarizare etnică, politică și economică, Peninsula Balcanică are o așezare periferică. Ea n'a putut adăposti niciodată un singur

popor și o singură organizațiune politică, puternică și independentă. Cele trei popoare care o locuiesc nu și-au stabilit încă definitiv echilibrul etnic, economic și politic. Ele sunt într'o continuă vânzolare, căutând fiecare o poziție preponderantă în această parte a continentului. În realitate însă, spațiul vital al Bulgariei corespunde basinului Mariței și celor două masive muntoase ale Balcanilor și Rodope. Spațiul vital jugoslav se suprapune „planinelor“ Alpilor Dinarici, iar cel grecesc, Pindului și Peloponezului. Interesele economice ale Bulgarilor se leagă de Marea Neagră și Marea Egee, ale Jugoslaviei de Adriatica și Dunăre, iar ale Greciei se leagă de spațiul mediteran.

Răspândirea satelor românești, presărate pe ambele maluri ale Dunării de jos, uneori risipite, alteori adunate în grupări omogene până departe în interiorul Peninsulei Balcanice, deschide o problemă etnică interesantă cu care ne vom ocupa într'un capitol viitor. Amintim deocamdată că acest fenomen poate fi pus în legătură cu răspândirea geografică medievală a populației romanice pe toată suprafața spațiului carpato-balcanic, cu rolul de axă economică al Dunării, care a polarizat vechii locuitori ai acestor ținuturi și în fine cu contactul orografic dintre Balcani și Carpați în dreptul Porților de Fier, unde Românii carpați, tentați spre Craina în prelungirea catenei carpato-balcanice, se păstrează în masă compactă și aproape omogenă, la fel cu cei din Transilvania.

La apus, hotarul pământului românesc se oprește în Câmpia Tisei; o depresiune tectonică așternută la poalele Carpaților apuseni, din dreptul Maramureșului până la Dunăre. Ea a luat naștere printr'o prăbușire care a fragmentat-o în câteva compartimente, așezate la altitudini diferite. Cel mai adânc, străbătut de artera Tisei, e pus în evidență de o suprafață mlăștinoasă, acoperită cu pâlcuri imense de stufărișuri. Primăvara, când se topește zăpada, cea mai mare parte a Câmpiei rămâne acoperită săptămâni și luni de-a-rândul cu ape de inundație, a căror acțiune dezastruoasă n'a putut fi înlăturată decât prin digurile și canalizările începute în secolul al XVIII-lea. Astfel, Câmpia Tisei a fost dela început o zonă de mlaștină inundabilă, o barieră de despărțire între două regiuni deosebite. Contrastul între ele apare evident pe orice schiță de hartă fizică, hidrografică sau etnică. La răsărit se înalță Carpații Apuseni, închizând Podișul Transil-

vaniei, de altă parte se întinde pusta maghiară presărată cu bălți și dune de nisip. La răsărit fănesc nenumărate râuri de munte cu apă limpede, la apus șerpuiesc abia câteva șuvițe de ape leneșe ce se pierd în nisipurile stepelor. De o parte codrii Transilvaniei, de altă parte steпа aridă desbrăcată de orice fel de pădure.

Munții, dealurile și depresiunile Transilvaniei adăpostesc milenii de-a-rândul aceeași populație autohtonă care se ocupă dela început cu agricultura, oieritul, creșterea vitelor, cu exploatarea aurului, argintului și fierului, într'o vreme când în steпа panonică rătăcea o populație rară de pescari și păstori călători.

Cele două spații — Transilvania și steпа maghiară, — au acționat cu totul deosebit asupra vieții oamenilor, grupați în părțile acestea. Adevărul se desprinde din toată evoluția lor istorică, etnică, politică, economică și spirituală, începând din vremurile preistorice până în momentul de față.

Spațiul transilvan reprezintă o civilizație multimilenară. Așezările omenești preistorice, atât de frecvente pe pământul acesta, se opresc brusc pe zona de contact dintre câmpia dela poalele Carpaților apuseni și mlaștinele Tisei. Aceași fâșie de pământ rămâne graniță și în vremea Geto-Dacilor, în epoca Daciei romane, în timpul voivodatelor carpatice românești, după înființarea Principatului Transilvaniei și în fine, cu atât mai mult după întemeierea României Mari.

Nu este deci de mirare că în steпа Panoniei, atât de băltoasă și aridă, nu se întinde expansiunea politică a regatului dac și a imperiului roman. Această regiune a continuat să rămână aproape pustie până la sosirea triburilor nomade maghiare din stepele îndepărtate ale Asiei. Câmpia dintre Dunăre și Tisa fusese singurul petec de pământ din Europa peninsulară, care putea oferi condițiuni favorabile unor triburi deprinse cu vieța de stepă. Așezarea Ungurilor nici nu a întâmpinat nicio rezistență, ci, dimpotrivă, condițiunile de stepă i-a ocrotit împotriva vecinilor care ocupau regiuni prea fertile, pentru a râvni dominația unor teritorii atât de pustii.

Mult timp mlaștinile Tisei au rămas un hotar vădit, împotriva penetrației maghiare spre răsărit și împotriva pătrunderii Românilor spre apus. Delimitate astfel, granițele vechilor organizațiuni politice românești, din Maramureș, Oaș, Sylvania, Bihor

și Banat, n'au depășit niciodată câmpia dela poalele Carpaților apuseni. Bineînțeles că rămânerea lor, lipite de Carpați, se explică și prin însușirea de ocrotire a munților, împotriva năvălitorilor.

Ținând seamă de condițiunile geografice, amintite înainte, vom înțelege ușor pentru ce elementul românesc nu atinge nicăieri albia Tisei în formațiune compactă. Analizată pe acest plan, problema graniței apusene a elementului românesc aduce o serie de rezultate surprinzătoare. Ea nu este încă stabilizată definitiv, căci în ultimele două-trei secole, Câmpia Tisei a fost revărsată de diferite populațiuni străine, iar, sub protecția Ungariei, granița etnică a elementului maghiar a fost împinsă spre răsărit, până la poalele Carpaților apuseni. Această bătălie seculară, dată între populația autohtonă și elementele de pătrundere în spațiul transilvan, s'a terminat abia în 1918, cu victoria populației românești, care a rămas în majoritate absolută până și în cele mai amenințate regiuni ale Maramureșului, Oașului, Silvaniei etc. Faptul acesta este chezașia că elementul românesc, rămas în părțile ocupate de Unguri după tragedia din Septemvrie 1940, își va menține mai departe aceleași poziții de superioritate numerică.

*
*
.

Din această parte a continentului european cu însușiri atât de variate, Transilvania se ridică deci ca un bastion de rezistență ale cărui influențe se răsfrâng până la Nistru, Dunăre, Marea Neagră și Câmpia Tisei. Cu aceste regiuni de periferie, Transilvania este legată direct prin configurația reliefului său, prin climă, vegetație, ape curgătoare, drumuri de comerț și, în fine, prin populația românească, răspândită în masă compactă, din preajma stepei panonice, până la Dunăre, Marea Neagră și Câmpia rusească. Din aceste motive, problema geografică a Transilvaniei se confundă cu însăși problema spațiului românesc.

Pantele externe ale Carpaților reprezintă trei fronturi, orientate în direcții deosebite: Frontul răsăritean spre Nistru, frontul sudic spre Dunăre și frontul apusean spre Tisa. Cutele care au ridicat relieful carpatic se răsfrâng până în dealurile peri-carpatic. Râurile repartizate radiar spre hotarele României, au așternut pe câmpiile dela periferia țării o saltea de nisipuri, prinsă de poala dealurilor subcarpatice, iar pădurea și populația românească din Transilvania se revarsă de asemenea până în hotarele

naturale ale României. Aceasta e numai o categorie din însușirile care arată că Transilvania se încadrează în unitatea organică a pământului românesc.

Delimitarea spațiului transilvan după criteriul vechilor sale hotare politice este o enormă eroare. Acest criteriu este o născocire a revizioniştilor maghiari, obișnuiți să privească pământul acesta din pusta panonică, cu o graniță silnică care aleargă pe cele mai externe spinări ale Carpaților, spintecând trupul unor popoare străine. Făcând cunoștință cu problemele Transilvaniei numai din cabinetele ministeriale, orizontul vecinilor noștri dela apus nu se izbește de niciun obstacol până în Munții Bistriței și până în Făgăraș. În fața autorilor care ridică interesul politic deasupra adevărului științific, dispare podișul Transilvaniei, așezat în mijlocul pământului locuit de Români, dispare ocolul Carpaților românești, dispare bariera mlaștinelor Tisei și a Munților Apuseni care închid frontul apusean al Transilvaniei și, în fine, mai dureros este că în această iluzie de orizont al „Coroanei Sfântului Ștefan”, dispare și dreptul de libertate al milioanelor de locuitori de naționalitate străină. Autorii maghiari însă uită un mare adevăr că apa unui torent nu se poate opri cu pumnul și libertatea popoarelor nu poate fi îngădită mult timp cu baioneta. *Fapta care încalcă dreptul n'a adus niciodată rezultate durabile.*

În cazul Transilvaniei mai ales, mult timp s'a confundat ideea de graniță etnică și naturală, cu ideea de graniță politică. În realitate însă, spațiul transilvan nu se oprește pe niciuna din spinările Carpaților, fiindcă acești munți nu reprezintă configurația unui zid despărțitor. Granițele politice se pot muta din epocă în epocă după împrejurări istorice, dar granițele naturale ale unui petec de pământ sunt — am putea zice — eterne, adăpostind uneori tot atât de durabil grupări de popoare de aceeași origine și aceeași limbă. Un asemenea exemplu de pământ ni-l oferă și spațiul transilvan. Datorită așezării sale în fața năvălitorilor și la răscrucea intereselor imperialiste ale Austro-Ungariei, Turciei și Rusiei, granițele politice ale Transilvaniei s'au modificat de multe ori în decursul istoriei, hotarele sale etnice însă au rămas neîntrerupt aceleași.

Dacia, nu a figurat în toate vremurile cu aceleași granițe politice. Din când în când organismul său politic a fost sdruncinat — ca și al statului nostru, — de loviturile diferitelor triburi

năvălitoare. Elementul autohton însă a continuat să reziste, la adăpostul spațiului transilvan.

În momentul când șesurile dela poalele Carpaților erau sub dominația unor mici state barbare, clientelare Romei, puterea Dacilor s'a polarizat în munții Transilvaniei; dar nu peste mult timp granița lor politică a atins din nou Dunărea și litoralul Mării Negre.

În războaiele cu Romanii ultima speranță a lui Decebal a fost rezistența în Munții Hațegului, iar Dacii nordici aduc neli-niștea imperiului din Munții Maramureșului. Nu este deci de mirare că Roma a atribuit atâta importanță politică și economică spațiului dacic.

În noua sa ipostază, sub loviturile invaziilor dela răsărit, începând cu anii 271, Dacia înregistrează același proces politic. Granițele sale se adună treptat spre aria carpatică. Sub presiunea Goșilor, Hunilor și Gepizilor, etc., ele dispar cu desăvârșire, dar în vremea venirii Ungurilor, populația carpatică apare ca prin minune, grupată în mici organizațiuni politice, risipite iarăși pe toată aria carpatică, uneori până în câmpiile din vecinătatea Tisei și a Dunării, Vlăsia, Vlașca etc. Să nu se uite acest amănunt, pentru că din frământarea seculară a nucleelor noastre politice, risipite între Nistru, Dunăre și Tisa, mai târziu va lua naștere organismul politic al României întregite. Evenimentul dureros din Septemvrie 1940, nu este decât un episod în evoluția noastră politică. Neamul nostru a mai înregistrat asemenea încercări la diferite răscruci de istorie.

În fine, prin dispariția vechilor organizațiuni politice românești de pe arena spațiului transilvan după expansiunea politică răsăriteană a Ungurilor, Transilvania nu a abzis definitiv la vechile sale drepturi. În 1103 se afla în fruntea Transilvaniei un Princeps Ultra Silvanus, în 1538 principele acestei provincii era independent de regatul Ungariei, și în fine în anul 1699 aceeași provincie, păstrându-și o oarecare autonomie, ajunge sub suveranitatea Casei de Habsburg până la dualismul din 1867. N'a trecut decât o jumătate de secol, și soarta Transilvaniei se schimbă din nou, căci în 1918 Românii de aici cer unirea cu Regatul României. Rămâne deci clar, că în evoluția istorică-politică a unui teritoriu, rolul principal îl joacă elementul durabil, adică solul și populația înrădăcinată în acel sol, ale căror hotare oscilează mai greu decât

granițele politice. Dacă ne-am servi în documentarea noastră de criteriul „însușirilor de primul rang” ale spațiului geografic transilvan, expresie atât de frecventă în literatura revizionistă maghiară, ar trebui să arătăm că într'adevăr hotarele naturale și hotarele etnice sunt cele mai importante în problema acestei provincii. Autorilor maghiari însă, nu le convine să le analizeze prea mult. Astfel, ei ar fi nevoiți să mărturisească următoarele realități fundamentale și anume că, hotarele naturale ale Ungariei și ale elementului maghiar se opresc în mlaștinile Tisei și în Carpații nordici, odată cu stepa, iar hotarele naturale ale Transilvaniei depășesc vechile sale granițe politice. Spațiul transilvan atinge ambele câmpii dela apusul și sud-estul Carpaților românești. Elementul dominant: relieful, clima, vegetația și populația românească sunt aceleași pe toate versantele carpatice ale Transilvaniei. În preajma vechilor frontiere politice, la sud, apus și răsărit, nu se constată nicăiri vreo deosebire, orografică etnică, sau de peisagiu, care ar putea indica motive de frontieră. Carpații dintre Maramureș și Dunăre de altfel, nici nu sunt alcătuiți dintr'o singură spinare de munte despărțitor. Ei se desprind într'o mulțime de ramuri, uneori paralele, ce se grupează în jurul câte unui masiv mai înalt, iar spinările lor întinse și domoale, acoperite cu fânațe, pășuni și ogoare, sunt adevărate țări românești. Banatul și Crișana, Țara Bihorului, Silvaniei, Oașului și a Maramureșului, Țara Bârsei, Făgărașului, Amlașului și a Hațegului, au luat naștere în legătură cu muntele, la fel cu Moldova și Muntenia. Dar dacă ținem seamă că unele din aceste țări sunt așezate chiar pe înălțime, ca Țara Moșilor sau pe fundul depresiunilor introcarpatice, ca Lovișteea, constatăm dimpotrivă că în loc să despartă aceeași populație, Carpații adună pe Români în grupări impresionante. Pe plan etnic aceasta însemnează că aria carpatică oferă cele mai potrivite condițiuni de conservare etnică, iar pe plan economic ea adăpostește cele mai variate resurse de vieață. Reclama bogățiilor noastre atât de cunoscută în străinătate se leagă de izvoarele de petrol, de sarea, cărbunele, gazul metan, pădurea și pășunea spațiului transilvan.

Alături de preponderența elementului, orografic, etnic și economic, Transilvania mai dominează și prin întinderea sa spațială, căci în comparație cu celelalte regiuni naturale din vecinătatea Carpaților, spațiul transilvan ocupă cea mai mare suprafață.

Dela poalele Vrancei până în Siria, este o distanță de 400 km, iar din Carpați până la Nistru, Dunăre, Marea Neagră, distanța abia variază între 50—160 km. Această nouă însușire a spațiului transilvan are urmări nebanuite în evoluția și în structura vieții noastre etnice, politice, economice și spirituale.

Dacă spațiul transilvan ocupă mai bine de 50% din suprafața pământului așezat între Nistru, Marea Neagră, Dunăre și Tisa, populația din această parte prezintă 60—65% din totalul Românilor Carpato-danubieni, ceea ce înseamnă că România este în realitate mai mult o țară de înălțime și că suprafața câmpiilor joase pericarpatiche reprezintă doar Vorland-ul spațiului carpatic.

De fapt, cea mai omogenă și mai deasă populație românească, cele mai variate bogății agricole, pastorale și miniere, cele mai vechi organizațiuni politice românești: cnezatele, ducatele, voievodatele, arta și vechea industrie rurală românească, obiceiurile și literatura noastră populară, se leagă în deosebi de spațiul carpatic, căci au luat naștere în contact cu munții, cu dealurile și cu depresiunile intracarpatiche.

Elena Pop Hossu-Longin

(1862-1940).

de **Prof. L. Ghergariu**

fost președ. al desp. „Astra”, Sălaj

În comuna Băsești din Codrul Sălajului, cedat vremelnic unei stăpâniri nedrepte și nevrednice, își doarme somnul de veci Elena Pop Hossu-Longin, fiica neuitatului luptător pentru dreptatea și drepturile Românilor, badea Gheorghe Pop de Băsești, și soția lui Francisc Hossu-Longin, avocat și publicist, părtaș activ și el la o bună parte din frământările naționale ale neamului nostru dinainte de Unirea din 1918.

A trecut la cele veșnice în ziua de 15 Mai 1940 și datorită sbuciumărilor politice, cari au premers marelui cataclism abătut asupra Transilvaniei, moartea ei a fost trecută cu vederea de marea majoritate a publicului românesc, care datora memoriei Elenei Pop Hossu-Longin un omagiu sincer pentru tot ce a făcut în interesul obștesc al neamului nostru. Pentru că viața acestei mari dispărute a fost un șir nesfârșit de fapte și străduințe, de acțiuni și încurajări, îndreptate exclusiv în scopul ridicării neamului din care făcea parte cu mândrie și demnitate.

„Ilustra Doamnă”, cum îi spuneau Sălăjenii, a fost într'adevăr una dintre femeile ilustre pe cari le-a avut acest neam în cursul istoriei. Cu educația ei aleasă, cu calitățile sufletești distinse și cu posibilitățile ei intelectuale deosebite, Elena Pop Hossu-Longin a fost pe vremuri sfetnică devotată a tatălui său în luptele naționale, încurajatoarea tuturor conducătorilor politicei ardeleni dinainte de Unire. Multe din acțiunile sale naționale poartă pecetea sfaturilor luminate ale Elenei Pop Hossu-Longin și nenumărate acte de rezistență își au sprijinul în încurajarea acestei alese fiice a nemului.

Fără îndoială cel mai de seamă merit al Elenei Pop Hossu-Longin stă în faptul că ea a fost una dintre cele mai inflăcărate și mai devotate reprezentante ale feminismului românesc din Transilvania. Strădaniilor ei se datorește înființarea Reuniunii Fem. Române Sălăjene, una dintre cele mai active reuniuni de acest soi din Transilvania, care își fixase drept scop: „înființarea învățământului poporal și a industriei de casă” pentru fetele românce din Sălaj. Din inițiativa și sub conducerea ei, au colectat

Sălăjencele, alături de Românele din celelalte județe transilvane, ofrande pentru răniții din războiul pentru independență, căutând prin aceasta să țină legătură sufletească permanentă între femeile din Sălajul dela granița etnică a Neamului nostru și între Patria Mamă și întărind prin această legătură puterea de rezistență a Românismului în acea margine de țară, atât de expusă urgiei asupritorilor.

Plecând din Sălaj la Hunedoara, unde activa soțul ei, Elena Pop își continuă munca închinată obștei. Participă și aici la viața culturală și națională cu aceiași râvnă cum făcuse și în Sălaj. Ea organizează la Viena, cu ajutorul tineretului universitar, grupat în societatea „România Jună“, cea dintâi expoziție de cusături și țesături românești, care a câștigat admirația tuturor vizitatorilor, atrăgând în același timp atenția lumii asupra comorilor noastre poporane și asupra specificului național al populației române din Transilvania, atât de deosebită de aceea a restului populației din fosta Monarhie Habsburgică.

Incurajată de reușita acestei expoziții, ea înființează, împreună cu regretata Victoria Erdeli și cu alte doamne din regiune, vestitul Atelier de Țesături și Cusături Românești din Orăștie, o adevărată școală de industrie casnică, unde țărancele, pe lângă câștigarea existenței prin muncă cinstită, învățau să iubească și să cinstească portul național. Acest atelier n'a fost însă o simplă instituție de interes local. El împrumuta costume naționale tuturor amatorilor și petrecerile de vară dinainte de unire, aranjate de desp. „Astrei“ din Nordul Transilvaniei, străluceau prin pitorescul și frumusețea costumelor pe cari le împrumutau dela Atelier și apoi le purtau cu mândrie fetele intelectualilor noștri. Importanța educativă a acestor manifestări o poate aprecia numai acela, care cunoaște împrejurările locale și care știe cu câtă furie încercau stăpânitorii de atunci să șteargă orice aspect de românism din partea locului. În sufletul multor Români, cari începeau să fie indiferenți față de problemele naționale, vederea acestor costume trezea din nou conștiința adormită și îi făcea să se încadreze în familia mare românească.

Dar Elena Pop Hossu-Longin a luat parte activă la toate manifestările culturale și naționale din Transilvania. N'a existat societate culturală înainte de Unire și societate feminină după Unire, cu ramificații și dincoace de Carpați, a cărei membră activă

să nu fi fost. Iar calitatea ei de membră nu se mărginea la o simplă figurație, ci era o îndrumătoare prezentă cu statul și o sprijinitoare cu banul. „Astra”, Societatea pentru fond de teatru, Uniunea Femeilor Române, Reuniunea Femeilor Sălăjene și a celor [Hunedorene, Frăția Regina Maria, Reuniunea Femeilor Creștine, Gruparea Femeilor Române etc., au avut toate ca membră de seamă pe Elena Pop.

După moartea tatălui ei s'a retras la casa părintească din Băsești. De atunci și până în clipa când i s'a curmat firul vieții, mișcarea culturală din Sălaj și în special „Astra”, a avut în Elena Pop Hossu-Longin un statornic sprijin și îndrumător. Toate înfăptuirile mai de seamă ale „Astrei” sălăjene au avut încurajarea și îndemnul ilustrei dispărute. N'a fost nicio adunare a „Astrei”, mai ales în despărțământul Băsești—Cehul Silvaniei, la care să nu fi participat. În aceste adunări lua totdeauna cuvântul, care era de multe ori plin de muștrare, mai ales atunci, când i se părea că activitatea a început să lăncezească.

Când am fost la Băsești pentru a fixa serbarea așezării unei plăci comemorative pe casa istorică a lui Gheorghe Pop de Băsești și aceasta cu trei zile înainte de moartea ei, după multe alte chestiuni, discutate în casa ei atât de primitoare, a venit vorba și de activitatea „Astrei”. Par'că aud și acum cuvintele cu care a încheiat discuția: „Astra” a fost pe vremuri biserica naționalismului nostru. Voi, cei mai tineri, nu-i dați atenția cuvenită. Măcar, numai grupați în jurul ei veți fi una. Și va veni vremea, când veți avea mare lipsă de unire și de frăție”.

În liniștea casei dela Băsești, Elena Pop Hossu-Longin și-a scris și amintirile din cari a publicat un volum sub titlul „Amintiri”. Scrisul ei e fără pretenții. A scris însă cu multă căldură și ne-a desvăluit o pagină interesantă din viața patriarhală a înaintașilor. Citind aceste amintiri, ele îți evocă tabloul plin de pitoresc al familiei românești transilvane din a doua jumătate a veacului trecut, cu multe lipsuri, plin de griji și frământări, însă învăluit în aureola nădejzii de mai bine și chiar a biruinții. Pentru naturaleța, sinceritatea și căldura cu care sunt scrise, amintirile acestea se citesc cu plăcere.

Cadrela unui articol limitat sunt prea strâmte pentru a putea cuprinde personalitatea întreagă a Elenei Pop Hossu-Longin. Va veni însă vremea când se va scrie pe larg istoria mișcării cultu-

rale românești. În această istorie numele ei va figura în fruntea celor mai frumoase și mai reprezentative capitole.

Prin cele scrise noi am căutat să-i evocăm figura, pentru a-i aduce prin aceasta, în numele „Astrei”, un omagiu de pioasă amintire și pentru a-i dori odihnă veșnică în pământul de atâtea ori încercat al istoricului Sălaj.

Martirajul Protoereului Aurel Munteanu, preș. desp. Huedin al „Astrei”

Ayunarea generală dela 24 Nov. a adus un pios omagiu memoriei Protopopului Aurel Munteanu, despre a cărui mișelescă schinjuire și ucidere toată suflarea românească a luat la timpul său cunoștință cu indignare. „Astra” a săvârșit acest gest de pietate nu numai pentrucă răposatul este un mort al Neamului, ci și pentrucă este unul din marii ei dispăruți Timp de 20 de ani, Aurel Munteanu a fost președinte al desp Huedin, risipindu-și cu generositate munca pentru ridicarea culturală și economică, pentru sufletul românesc al Moșilor lui dragi. A rostit un mare număr de conferințe ; a organizat cooperative și biblioteci populare ; a ridicat troițe și monumente, dintre care ultimul a fost închinat lui Gelu, lângă râul Căpușului. Asemenea acestui erou legendar a căzut și regretatul preot, răpus de aceleași hoarde asiatice, care n’au învățat nimic într’o mie de ani. Drept omagiu pentru tragicul lui sfârșit, lăsăm să urmeze o relatare exactă a martirajului său, trimisă nouă de un membru al „Astrei”, rămas în teritoriul ocupat :

„... În 10 Sept. 1940 a fost atras în cursă de o bandă de vrăjmași, organizată anume să-l supprime. Ziva mare, un soldat l-a chemat la o casă dintr’o stradă laterală, din care casă proprietarul a fost silit să fugă, iar soția lui a fost găsită moartă, în fântâna din curte. Aici, vrednicul și pașnicul preot, era așteptat de călăii, păgâni cu sânge de tătar în vine, și a fost ucis, sdrobindu-i-se capul și oasele corpului. A fost apoi aruncat în șanțul unui drum de câmp, la 2 km depărtare de oraș, împreună cu sergentul, ucis tot atunci, Gheorghe Nicola, care s’a grăbit în ajutorul preotului. Au fost acoperiți sumar cu pământ în acest șanț, unde au stat până la 16 Nov. 1940.

„La această dată, după două luni și după stăruințe repetate, a fost exhumat. I s’a făcut o autopsie de către o comisiune medico-legală, civilo-militară.

„P. S. S. Episcopul Colan a delegat pe d-l consilier L. Cureau să-i facă prohodul creștinesc. Nu s’a admis să fie dus în catedrala, ridicată de regretatul păstor sufletesc care ani de zile a depus străduință, muncă și jertfă pentru ridicarea acestei impunătoare biserici. Ceremonialul a fost admis numai afară, în cimitir, unde s’a adunat toată suflarea românească, cu sufletul și cu haina mohorită, cu dorința să asiste cel puțin aici, la rugăciunile de inhumare ale rămășițelor descompuse ale mucenicului martirizat și ale tovarășului său întru chinuire. Dar, odată cu sosirea sicrielor, jandarmii împănau ai evacuat cimitirul și n’au lăsat să asiste decât pe văduvele indoliante, pe preoții celebranți și pe cântăreți. Aceștia au celebrat, inconjurați de jandarmi, prohodul celor doi mucenici

„Jertfa vieții și mucenicia lor fie bine primită de Dumnezeu dreptății, spre mântuirea Neamului”.

Problema transilvană

(Aspecte istorice)

de I. Moga

Avem o graniță care, săgetând prin Ciucea, se înfige în corpul țării aproape de Brașov, tăind în două românitățile ardelenă.

Primind-o, am adus păcii cea mai dureroasă jertfă, a cărei sfințenie Ungurii au terfelit-o în noroiul instinctelor primitive răzbunătoare. Actele de teroare ale vecinilor noștri, pe noi Români transilvăneni, nu ne-au surprins. Experiența veacurilor de suferință ne-a cimentat convingerea că am fost hărăziți să trăim în vecinătatea unui popor ale cărui instincte civilizația europeană nu le-a putut îmblânzi și care, neputându-se adapta felului de gândire și simțire al continentului nostru, păstrează o aversiune organică față de învățămintele practice ale istoriei. Din acest motiv, fără a hrăni nicio iluzie privitoare la viitoarea atitudine a Ungurilor față de noi, să ne limpezim cât mai des și mai documentat temeiurile neînțelegerii care ne desparte, pentru a da tărie nesdruncinată unității de credință pe care se va clădi viitorul stat românesc.

*

Suntem două popoare de rasă, gândire și sensibilitate diferite. Concepem politicul în sens contrar, fiindcă și temeiurile din cari izvorăsc aceste concepții sunt diferite.

Deosebirea își are rădăcinile în atitudinea rasială a celor două popoare față de spațiul în care ele se încadrează și se suprapun. Este discordanța dintre optica și instinctele omului de stepă și ale omului de munte. Ungurul stepei își afirmă prezența politică prin violența răspânditoare de groază până la limita zărilor închise de munții de cari se teme, în timp ce Dacul plaiurilor își exercită stăpânirea asupra șesurilor înconjurătoare prin fluidul vieții dintre munte și șes pe care el, ca factor uman le încheagă organic ca fețe ale aceleiași realități. Pentru orizontul Ungurului nomad, așezat în mlaștinile Tisei, Carpații au rămas până azi un zid de apărare naturală, o limită maximă a stăpânirii încă neîmplinite. Pentru Românul carpatic zărilor se deschid larg peste coline și șesuri, îmbrățișând întreg spațiul limitat de granițele râurilor și ale mării.

Tragicul existenței poporului maghiar se ascunde în neputința caracteristică popoarelor de stepă de a înțelege și domina muntele. Aceasta fiind pricina pentru care n'au putut cuceri etnicește Carpații — pe cari elemente apusene catolice i-au fixat drept graniță a regatului numai nominal, nu și etnicește maghiar, — Ungurii au ajuns prizonierii acestui lanț de munți, pentru stăpânirea cărora își mistue azi toată energia lor politică. Neputând umple cu prezența lor acest spațiu intra-carpatic, l-au acoperit cu mistica coroanei Sântului Ștefan, căreia îi atribue virtuți creatoare de stat. Dimpotrivă, noi n'am mai fost nevoiți a făuri o asemenea mistică fiindcă am umplut spațiul zărilor noastre cu noi înșine. De aceea, pentru Unguri, Carpații sunt un *cadru*, politic; pentru noi, *esență* politică.

Izvorând astfel din realități, puncte de vedere și sisteme de gândire deosebite, conflictul dintre cele două idei de stat, cea ungurească și cea românească, prima de esență mistică, ultima de natură empirică, va dăinui cât însăși existența acestor două neamuri. Miezul lui îl formează chestiunea transilvană.

In cadrul ideei de stat maghiar, Transilvania este finalitatea răsăriteană a unei alcătuirii politice de stepă; pentru noi, ea constituie punctul central de creare al unui organism politic în devenire. Ca vatră de formare și izvor de roire al neamului românesc, pământul Transilvaniei se situează dintru începuturi ca temelia geografică a organismului nostru politic, în timp ce pentru alcătuirea de stat din stepa ungară el păstrează atitudinea de izolare defensivă, impusă de un destin geografic deosebit. Această aversiune a pământului transilvan față de șesul ungar e mărturisită de geograful ungar Cholnoky Jenő, care cercetând cauzele așezării capitalei maghiare la cotitura de mijloc a Dunării, arăta că acea cotitură constituie centrul de polarizare pentru toate zonele geografice din Ungaria de Nord, Panonia și stepa maghiară, numai pentru Transilvania nu. „Această unică parte a patriei noastre — scria autorul ungar — nu se icuește aici; ea rămâne departe, ca o unitate fizică geografică deosebită. În întreg decursul istoriei se învederează această situație a parte; fie ca Dacie, fie ca Principat al Transilvaniei, ea totdeauna și-a făurit singură istoria”...

Mai mult însă decât constatările geografului ungar, viața economică a acestei provincii arată și mai lămurit destinul divergent al pământului transilvan față de stepa ungară. Dunărea de Jos și Marea Neagră, spre care se îndreaptă finalitatea râurilor transilvane, se îmbie ca cel mai firesc drum de valorificare a produselor solului și industriei acestei provincii. De aici și orientarea drumurilor transilvane spre Sud-Est, spre deosebire de orientarea Nord-Vestică a rețelei de comunicații ungare. Aceste căi, determinate de funcțiunea economică pe care în chip firesc o împlinește stepa ungară deoparte, și podișul transilvan de alta, arată limpede și destinul politic al celor două individualități geografice deosebite: Ungaria se îmbie ca spațiu economic și de subordonare politică al Austriei, în timp ce Transilvania se afirmă ca bastion central de dominație economică, cu tendințe de stăpânire politică a întregului pământ dacic.

Individualitatea geografică și economică a pământului transilvan, cu orientare divergentă de stepa ungară, a constituit în toate timpurile o forță hotărâtoare în îndrumarea destinului politic al acestei provincii, imprimându-i o tendință potrivnică ideii de stat maghiar: *transilvanismul*. El este o atitudine psihologică în primul rând, specifică neamurilor fără rădăcini în solul Transilvaniei, anume a Ungurilor, Secuilor și Sașilor, nu însă și a Românilor. Primii trei, încărcăți de regii ungari cu privilegii în dauna populației băștinașe, în urma izolării lor etnice în marea masă a Românilor, și a neputinței autorității regale de a se face permanent simțită în Transilvania, se văd nevoiți a se uni pentru apărarea cu mijloace proprii a puterii ce le-a fost încredințată, făurind din această unire temelia viitoarei suveranități transilvane deosebite și potrivnice celei ungare. Această pornire separatistă s'a manifestat în primul rând prin afirmarea tot mai viguroasă a voevodatului, ca instituție autohtonă, ostilă autorității regelui ungar.

Pentru evoluția fenomenului transilvan este înadevăr semnificativ faptul că deși regele ungar și-a extins sistemul său politic și asupra Transilvaniei, prin organizarea comitatelor, acestea totuși ajung a vedea în instituția mai veche, băștinașe, a voevodatului puterea politică supremă în această provincie, ajutând-o în luptele pentru eliminarea amestecului puterii regale în chestiunile interne ale acesteia. Comitatele așa zise ungurești sunt primele

cari se identifică cu tendințele autonomiste ale puterii voievodale, în timp ce comitatul secuesc și cel sășesc își caută refugiu din calea atotputerniciei voevodului, în afirmarea și dezvoltarea instituției juridice însușite dela Români: scaunele de judecată. Totuși și aceste scaune secuești și sășești sfârșesc prin a recunoaște întâietatea puterii voievodale, mai târziu princiare, participând viguros la acțiunea autonomistă și la făurirea suveranității transilvane.

Spre afirmarea acestei suveranități tindea toată evoluția structurii politice a acestei provincii încă din epoca voevodatului, desăvârșindu-se în alcătuirea principatului transilvan, independent de statul ungar. Faptul este mărturisit de însuși organizatorul acestui principat, Gheorghe Martinuzzi, care sintetiza într'o scrisoare din 1542 o pornire multiseculară scriind: „Transilvănenii din vechime se frământă cu gândul să se rupă de regatul Ungariei și după exemplul Moldovei și Munteniei să se supună Turcului“. Voința Transilvănenilor de a rămâne separați de Ungaria era atât de categorică, încât în fața ei trebuia să se plece chiar voința principelui. Astfel, la 1571, când Ioan Sigismund, prin convenția încheiată cu împăratul Maximilian la Speyer, acceptă principiul că Transilvania dimpreună cu „părțile“ anexe ar aparține de drept coroanei ungare, dieta ardeleană refuză ratificarea acestei convenții, declarând că Transilvania este stat independent de regatul din stepă.

Acest transilvanism răspicat, având la temelie ideea unui organism politic nu numai distinct, ci chiar potrivit coroanei ungare, a rămas linia de conduită permanentă a factorilor constituționali ai acestei provincii. Stăruințele desfășurate în următoarele trei veacuri de conducătorii regatului ungar de a încorpora Transilvania din nou sub autoritatea coroanei Sf. Ștefan, a întâmpinat cea mai hotărâtă rezistență în rândurile Transilvănenilor. Suveranitatea proprie a acestei provincii era atât de înrădăcinată în conștiința publică, încât Transilvănenii chiar în împrejurări grele, — când în urma biruințelor obținute de oștile împăratului Leopold I împotriva Turcilor în Ungaria au fost siliți să accepte soarta comună cu regatul maghiar, primind stăpânirea austriacă, — au căutat la același împărat sprijin pentru apărarea ființei de stat autonom a Transilvaniei, împotriva tendințelor de incorporare ungurești. Drept urmare, după ce Leopold I garan-

tează prin diploma sa din 1691 constituția și ființa de stat a acestei provincii, Maria Terezia, prin articolul de lege 3 din 1744, o declară de principat al imperiului austriac, iar prin decretul din 2 Nov. 1765 o ridică la rangul de Mare Principat.

Astfel statul transilvan, produs al regimului feudal cuibărit în cetatea de munți a pământului dacic, a căutat în toate timpurile sprijin extern, fie la Domnii români sau Despoții sârbi — ca pe vremea voevodului Ladislau Borza, — fie la Turci, sau la Austrieci în timpul principilor ardeleni, împotriva Ungariei, ale cărei pretenții de dominațiune răsăriteană constituiau principalul pericol pentru existența politică a acestei țări. Pretinsele drepturi istorice ale coroanei Sf. Ștefan, negăsind niciun sprijin în Transilvania, Ungurii au pândit prilejul când puterea protectoare se sbătea în grele dificultăți interne sau externe pentru a-și impune, peste voința Transilvănenilor, autoritatea coroanei ungare asupra acestei provincii. Intr'un asemenea prilej, la 1791, împăratul Leopold II, ca urmare a dezastrelor militare suferite de Austriaci în acțiunea întreprinsă contra Turcilor, s'a resemnat să cedeze stăruințelor maghiare, decretând apartenența Transilvaniei la Coroana Ungară, dar concomitent a ținut să precizeze că această provincie își păstrează caracterul unui stat independent, cum s'a specificat în decretul din 1765. Totuși în iarna anului 1847 Ungurii în dieta din Presburg (Pojon) au decretat în chip samavolnic încorporarea Transilvaniei în regatul maghiar, încercând, în decursul revoluției din anii următori, să impună această „unire” forțată prin puterea armelor. În locul vechilor „națiuni politice”, căzute din rostul lor prin prăbușirea sistemului feudal, națiunea ținută până acum în afara vieții constituționale a țării, Românii lui Iancu, s'au opus victorios acțiunii militare revoluționare ungurești, în timp ce Șaguna, în numele aceleiași națiuni, protesta, precum făceau și Sașii, împotriva acestei „uniri” samavolnice.

Existența politică a Transilvaniei a mai dăinuit apoi până la 1867 când Ungurii, profitând din nou de înfrângerile militare suferite recent de Austria, impun împăratului, drept preț al compromisului dualist, acceptarea încorporării Transilvaniei în regatul maghiar decretată de ei unilateral în anii 1847—8. Protestele ridicate cu acest prilej și de Români și de Sași arătau însă că două treimi din populația Transilvaniei considera această încorporare ca silnică și ilegală.

Astfel viața de stat autonom a acestei provincii la 1867 fusese desființată *nu ca o consecință a evoluției interne a fenomenului transilvan*, ci prin actele de silnică presiune externă a regatului ungar, care nereușind să-și impună prin forța armelor extinderea stăpânirii până la Carpații răsăriteni, a obținut-o printr'o politică de sabotaj față de Austria și prin iscusita exploatare a împrejurărilor politice externe.

*

Transilvanismul, cristalizat în constituția feudală care sta la temelia ființei de stat a acestei provincii, s'a manifestat deci în cursul veacurilor prin categorica ostilitate față de ideea de stat maghiar. El a fost însă tot atât de potrivnic și ideei de stăpânire românească, fulgerată în inimile îngrozite ale „națiunilor” politice transilvane de sabia lui Mihai. Dimpotrivă, ideea *statului transilvan* căută să se reverse și peste Carpați, prin supunerea Principatelor Române suveranității transilvane. Mirajul regatului Daciei, dirigit din Alba-Iulia, a ispitit mintea unora dintre cele mai proeminente figuri princiare transilvane. Ideea se îmbia ca o consecință firească a destinului comun politic al celor trei provincii strâns încheigate prin legăturile economice impuse de desăvârșita unitate geografică a pământului dacic. Păstorii transilvăneni din întunecate veacuri făceau să svâcnească euristic viața economică a acestor trei țări și rețeaua de drumuri creată de ei, atârnată de culmile Carpaților, împânzea întreg teritoriul dela cursul superior al Tisei, până la Dunărea de Jos și Marea Neagră. Vadurile create de ei au devenit căi de scurgere a mărfurilor între cele trei provincii, dar mai cu seamă a produselor meșteșugărești din Transilvania, care, datorită bogățiilor naturale și a priceperii creatoare a burgheziei sale, devenise cea mai industrializată provincie din Sud-Estul Europei, o adevărată țară a artișanilor. Poziția dominantă a Transilvaniei asupra Câmpiei Române și a Podișului Moldo-Basarabean se făcea simțită nu numai geograficește, ci mai cu seamă prin potențialul ei industrial ridicat, ducând la o adevărată cucerire economică a acestor provincii. Gândul subordonării și a dirigerii comune politice a pământului dacic se desprindea deci ca un fruct copt. În calea acestui comandament politic, întemeiat pe primatul economic, se deschidea însă prăpastia religioasă-etnică dintre principele calvin și ungar al Transilvaniei și între masa Românilor ortodocși. În lumina

acestor fapte trebuie să înțelegem preocupările luminatului principe Gavril Bethlen, care prin convertirea Românilor din Principate la calvinism visa să țese peste unitatea economică o structură spirituală unitară râvnitului regat al Daciei. Era răspunsul Transilvaniei feudale la cucerirea militară alui Mihai.

Gândul biruitorului dela Șelimbăr, continuat de Gavril Bethlen și încercat de Rákoczi-ești, se adâncea prevestitor în sufletele Transilvănenilor pe măsură ce învechita structură feudală pornea să trosnească din încheieturi sub presiunea maselor țărănești, ale căror instincte rasiale, luminate de o tot mai clar precizată conștiință națională, se manifestau ca forțe politice încă neconstituționale, dar cu atât mai de neînving. Ideea daco-romană răsărită în Transilvania întâia oară ca forță constructivă politică, începu să mistue sufletele în focul credinței unei inevitabile împliniri a destinului. În fața ei transilvanismul medieval păli și cei dintâi cari și-au dat seama de zodiacul care începea au fost Sașii, cari în preajma evenimentelor revoluționare ale anilor 1848-9, prin peana lui Daniel și a martirului Ștefan Ludvig Roth au recunoscut puțința de existență a unui „regat daco-român”. El era fructul încă nepârăguit al evoluției interne a fenomenului transilvan.

*

Ideea daco-romană este fructul evoluției interne a fenomenului transilvan, ca urmare logică a biruinții țărănimii împotriva regimului economic și politic feudal; o victorie asupra transilvanismului, apărat cu îndârjire de „națiunile istorice” deținătoare ale puterii din stat.

În lupta împotriva regimului feudal Românii aduceau numărul covârșitor, și mai cu seamă o conștiință de drept natural, izvorât din bimilenara simbioză a omului cu pământul care „face legi”: datina, numită și „obiceiul pământului”, sau „dreptul românesc” (*jus valachicum*). Faptul că acest drept cutumier românesc este singura formă de jurisprudență populară, care și-a păstrat vigoarea alături de jurisprudența oficială a țării, este suficientă dovadă că cea mai veche organizare juridică pe pământul Transilvaniei este cea românească. Produs al experienței istorice milenare, obiceiul pământului, sau dreptul românesc, se îmbia, în chip firesc, ca formă de viață juridică și pentru țărănimea nou venită în această provincie, influențându-i traiul și oferindu-se ca singură temelie pe care se puteau clădi raporturile dintre stăpânul politic și stăpânul de fapt al pământului.

Față de acest drept țărănesc, care intrase în conștiința publică ca „dreptate românească”, dreptul feudal primi în Transilvania un caracter specific, impus de Unguri, deosebit de cel cunoscut în țările agrare central și vest-europene. El nu era consecința firească a unei lente evoluțiuni politice și sociale, a unei cristalizări de raporturi între stăpânul de drept și stăpânul de fapt al pământului, ci o impunere cu forța a sistemului feudal în temeiul cuceririi militare a acestei provincii, săvârșită de regii ungari. Violența și usurparea sunt deci caracteristicile regimului feudal transilvan, ambele exercitate cu o neîndurată strășnicie de nobilimea maghiară, care păstra o atavică neînțelegere caracteristică popoarelor de origine nomadă, pentru agricultură văzând în stăpânirea pământului numai izvorul dreptului de dominație politică, pe care nu o putea concepe decât în chip nelimitat.

Din aceste motive, deși introducerea regimului feudal a întâmpinat în toată Transilvania rezistența locală a țărănimei, ea n'a luat proporțiile unei revoluții în masă, decât în așa zisele comitate ungurești. Identitatea ariei geografice a răscoalei din 1437 și a celei din 1784 arată limpede că țărănimea transilvană a identificat în primul rând în nobilimea ungară izvorul tuturor suferințelor provenite din ordinea feudală. De aceea țaranii lui Horea sintetizau misiunea răscoalei lor în strigătul că trebuie să curețe Transilvania de Unguri, fiindcă Ardealul e țară românească. În linia lor de gândire numai așa putea birui dreptul țărănesc — „dreptate românească”.

Cunoscând revendicările țăranilor din răscoala dela 1437 se poate constata că ea fusese deslănțuită pentru apărarea „obiiceiului pământului” a „dreptului românesc”, găsind și formula de compromis între acesta și excrescențele pretențiilor feudale ungurești. Dar tocmai spre a împiedeca biruința acestei dreptăți, pentru apărarea căreia s'au ridicat țăranii români și unguri deopotrivă, s'au unit privilegiații Transilvaniei alcătuind faimoasa „unio trium nationum”, alianța celor „trei națiuni”: Ungurii, Secuții și Sașii, pentru ca după răsmerița populară din 1514, alianța amintită să fie codificată în Tripartitul lui Verböczi, cea mai intolerantă legislație feudală din câte se cunosc. Ea a rămas temelia constituțională a transilvanismului feudal, împotriva căruia singurii Români au dus greul luptei pentru drepturile țărănești până la biruința finală. Numai ei au îndrăsnit ca din măsurile

reformatoare ale celei mai reprezentative figuri a „veacului prealuminat”, împăratul Iosif II, să tragă concluzia faptelor, izbînd în rădăcinile ordinii feudale prin răscoala deslănțuită de Horea.

Ceea ce a urmat: memoriul episcopilor români înaintat dietei ardelenne în 1791, cunoscut sub numele de „Supplex libellus Valachorum”, era concluzia politică a acestei răscoale; prin el se cerea restituirea drepturilor politice și sociale dinaintea de 1437 așezând aceste revendicări pe temelia largă a principiului ziditor de veac nou, că toți locuitorii acestei țări să fie egali în drepturi și să poarte sarcinile publice potrivit stării și puterii lor economice. Din clipa în care Români și-au afirmat drepturile politice pe temeiul dreptății sociale, ordinea feudală în Transilvania a intrat în declin. De aceea în timpul când memoriul Românilor ajunsese a fi discutat în dieta din Cluj, izbucnind un incendiu în oraș și deputații grăbindu-se să părăsească sala, baronul Wesselényi i-a oprit cu cuvintele: „Rămâneți la loc și nu alergați, căci destul de mare foc arde acum în această patrie; pe acesta de l-am putea stinge”. Acest foc socotea baronul Bánffy că-l va putea înăbuși, cerând Curții din Viena să împiedece apariția gazetelor românești în Transilvania, din pricina că se răspîndesc cu iuteală „primejdioasele idei ale libertății franțuzești”. Bánffy diforma astfel în ochii Vienei sensul revendicărilor românești, cari nu erau reflexul „ideilor galice” condamnate de Curte, ci erau fructul copt al luptei de trei veacuri și jumătate pentru biruința „dreptății românești” împotriva ordinii feudale. Ideile galice primeneau numai vremea pentru biruința acestei dreptăți, zidind în sufletele Românilor credința în împlinirea ei apropiată ca un destin de neînlăturat. Numai în lumina acestei credințe ne putem explica indiferența cu care țărănimea română din Transilvania privea, în anul 1848, aduldmeările agenților unguri cu oferte de libertate socială și improprietărire, drept preț al stăpînirii politice ungurești. Această țărănime avea intuiția limpede că libertatea și pămîntul, bunuri de atât amar de veacuri rîvnite, sunt darul firesc al începutului de zodiac românesc pe pămîntul Transilvaniei, că agenții unguri, crainicii ideii de stat maghiar, mistificînd, se așezau în postura falsă a celui ce oferea ceea ce virtual nu-i mai aparținea. De aceea în vâltoarea revoluționară a anului 1848, toate puterile vrerilor românești, depășind revendicările de ordin social, s’au concentrat dintr’odată pe plan politic,

fixând drept principal scop al revoluției dreptul de a hotări soarta Transilvaniei. Discursul lui Bărnuțiu, luptele neînvingului Craiu al Munților, acțiunea diplomatică a lui Șaguna, dieta dela 1863—5 din Sibiu, s'au călit în dogoarea acestei credințe în dreptul Românilor de a făuri soarta pământului locuit de ei, ca o consecință firească a prăbușirii regimului feudal.

Convingerea curentă a Ungurilor dela 1867 era că prin incorporarea Transilvaniei în regatul maghiar s'a reluat firul unei evoluții istorice firești, întrerupte de nenorocirile suferite în cursul veacurilor de regatul coroanei Sf. Ștefan. Problema transilvană era considerată ca produsul artificial, exerescență bolnăvicioasă a acestor veacuri, al căror sfârșit aducea cu sine și dispariția ei.

Această problemă, produs al solului și al istoriei locale, departe de a fi dispărut, prin desființarea graniței politice dinspre Ungaria și-a lărgit raza de acțiune asupra întregii arii geografice transilvane, cuprinzând și Maramureșul, Crișana și Banatul, înglobând în ritmul acelorași aspirațiuni masa compactă a Românilor dela izvorul Tisei până la Porțile de Fier.

Această realitate, care acumula forța dinamică a unei puternice mase etnice ostile dominațiunii maghiare, departe de a determina pe factorii conducători ai regatului coroanei Sf. Ștefan, să desprindă bazele unei colaborări ziditoare de viitoare ordine europeană, i-a îndârjit, mobilizându-le toată perfidia politică și fanatismul propriu rasei, pentru înfrângerea tuturor realităților politice, etnice, economice și geografice, care prin funcțiunea lor făuritoare de istorie stăteau în calea creării statului național maghiar în spațiul intracarpatic.

Spargerea blocului etnic românesc prin crearea unui coridor de coloniști Unguri pe linia Oradea—Cluj—Târgu-Mureș și Secuime și ruinarea industriei și comerțului transilvan prin războiul vamal cu România, care constituia zona de alimentare și valorificare de totdeauna a acestei industrii, țintea slăbirea rezistenței etnice și economice a Transilvaniei, pentru a putea fi dominată politicește de simțita minoritate numerică a Ungurilor și Secuilor, singurii susținători ai ideii de Stat maghiar pe pământul acestei provincii.

Din bastion central cu funcțiune dominantă în vieța economică a pământului dacic, Transilvania fu ruptă de mediul ei geografic

vital: Țările Române și transformată într'o provincie periferică a cărei unică misiune era alimentarea cu materii prime'a mării industrii improvizate în capitala ungară. Numai în acest fel pământul, care în decursul veacurilor n'a suferit adăpostirea ideii Statului maghiar, putea fi ingenunchiat comandamentului politic din stepă.

În schimbul acestei acțiuni destructive, suprem efort de a întoarce din rădăcini cursul istoriei, vizionarii statului național maghiar n'au putut oferi altă formulă constructivă decât hibrida teorie a drepturilor istorice ale coroanei Sf. Ștefan.

Nimic nu arată mai limpede că această învechită teorie este tâșnită din conștiința că Ungurii și-au asumat în spațiul carpatic o misiune care depășia potențialul lor biologic, decât eforturile desnădăjduite cu care perimatele drepturi feudale ale acestei coroane au fost exaltate, ridicându-le la valoarea unei puteri supra-naturale în fața căreia trebuia să se întoarcă apele, să se închine munții și să se plece popoarele. Atotputernicul a ridicat doar lanțul Carpaților pentru a străjui vatra poporului maghiar, căruia prin coroana așezată pe fruntea primului rege ungar, i-a încredințat misiunea de a organiza și stăpâni popoarele din acest spațiu intra-carpatic. Statul național maghiar este deci o minune a naturii prin desăvârșirea unității sale geografice și o podoabă a Europei prin funcțiunea misiunii sale politice. Biserica, școala, știința, administrația și armata au fost mobilizate în slujba acestei psihoze, pentru a convinge, a ispiti, a corupe sau a constrânge pe toți locuitorii de altă rasă și limbă, de a crede în ea, de a deveni, nu buni cetățeni, ci buni maghiari, sporind astfel forța numerică a rasei, predestinate să domine acest bazin.

Această psihoză, în complet desacord cu realitățile geografice, etnice și economice, n'a putut cuceri însă decât pe Unguri. Spiritul critic și realist al celorlalte națiuni, a respins-o și cum stăpânirea maghiară n'a putut fi impusă și întreținută în teritoriile locuite de naționalități decât prin sprijinul politic și militar al Austriei, în clipa când acest sprijin a încetat, regatul coroanei Sf. Ștefan s'a prăbușit. El s'a redus la realele dimensiuni avute pe vremea organizării lui de primul rege ungar, corespunzând Panoniei și stepei ungare, care constituind mediul propriu ancestralelor însușiri rasiale ale poporului unguresc, acesta în decurs de o mie de ani etnicește nu le-a putut depăși.

Pretinsele puteri mistice ale coroanei Sf. Ștefan s'au spulberat în fața imperativelor etnice, geografice și economice, și Transilvania și-a reluat misiunea firească dominantă în unitatea pământului dacic. Astfel, ceea ce veacuri de evoluție istorică au făurit ca destin transilvan, s'a împlinit în ziua de 1 Decembrie 1918 la Alba-Iulia. Ca și la 1848, și acum, Sașii au înțeles sensul românesc al acestui destin ; singuri Ungurii l-au respins, dovedind încă odată că structura cerebrală a omului de stepă nu înțelege funcțiunea și misiunea geografică și economică a podișului transilvan.

*

Actul dela Alba-Iulia, ca imperativ geografic, etnic și economic al solului ardelean, rămâne deci unica formulă viabilă a ordinii și păcii în pământul dacic. El este biruința dreptății, în sensul făurit de o îndelungată experiență istorică, cristalizată în „dreptul românesc” ca cea mai veche organizație juridică socială autohtonă, care în lupta împotriva regimului feudal a înfrânt transilvanismul, impunând pe plan politic formula ideea daco-română, realizată prin încadrarea la 1918 a Transilvaniei în organismul unitar al statului român, ca expresie politică a unității etnice, economice și geografice a pământului dacic.

*

Stăpânirea românească a Transilvaniei nu este numai un imperativ al pământului acestei provincii, ci și o necesitate de esențială importanță central- și est-europeană, determinată de misiunea politică a acestei provincii în funcțiunea economică a Dunării, Podișul transilvan constituind elementul de siguranță și sprijin în stăpânirea și controlul gurilor acestui fluviu.

Această misiune nu o poate îndeplini regatul ungar care incapabil de a cuceri etnicește Transilvania și de a depăși ca acțiune politică Carpații, a redus această provincie la rolul unei mărci periferice de apărare răsăriteană a stepei ungare, ci singur statul român, sprijinit pe desăvârșita unitate geografică, etnică și economică a pământului dacic în care Podișul transilvan are rol de comandament central. Faptul cade cu atât mai mare greutate în balanța noii ordine europene, în care Dunărea este menită a avea un rol hotărâtor, cu cât statul român numai prin siguranța ce i-o dă posesiunea integrală a Podișului transilvan se poate emancipa de sub stăpânirea gurilor acestui fluviu, devenind stăpânitorul lor, așa cum interesele Axei și ale României o impun.

Răstignirea Bucovinei

de **N. Tcaciuc-Albu**

Granițele Moldovei, așa cum ni le-a delimitat natura pentru veșnicie, sunt foarte vechi. Originea lor, în perspectiva de astăzi, se pierde în întunerecul istoriei daco-romane. Se poate susține cu oarecare siguranță că ele au fost trasate definitiv pe la 1200, deci încă înainte de fondarea principatului moldovenesc. Unele atlasuri istorice din Apus ne arată la această dată un stat care prezintă întocmai aceste granițe. Tătarii le-au șters sau le-au acoperit numai pentru o vreme, iar moldovenii băștinași le-au reînființat și le-au umplut de vieață nouă și bogată, păstrându-le neștirbite câteva sute de ani. Contribuția elementului ardelenesc la întemeierea Moldovei este cunoscută. Unii voievozi moldoveni au putut să treacă, în mod vremelnic și dincolo de aceste granițe, la Nord, în Pocuția și la Est, peste Nistru.

Bucovina, leagănul Moldovei, n'a format niciodată o regiune sau provincie distinctă, ci făcea parte integrantă din voievodat. Abia Austriei, dobândind la 1775 în mod pașnic o bună bucată din Nordvestul Moldovei, au creat provincia „Bucovina” și i-au fixat, după oarecari oscilări mai puțin însemnate, granițele cari au rămas definitive până în anul 1918. Câțiva ani după unirea ei cu patria-mamă, Bucovina a fost împărțită în cinci județe și n'a mai existat ca unitate teritorială decât prin puterea tradiției, care se formase în timpul dominației austriece, prin 143 ani.

Austria, trebuie s'o recunoaștem, și-a dat destulă osteneală ca să câștige dragostea populației pentru dânsa și anume cu mijloace cinstite: a încadrat nobilimea bucovineană în aceleași drepturi și ranguri ca și nobilimea de nație germană, a sprijinit preoțimea și a apărat pe țăran de abuzurile celor mai mari și mai tari decât dânsul, n'a deposedat pe nimeni de averea sa și a respectat demnitatea omenească și națională. I-am reproșat și-i reproșăm și astăzi că n'a făcut tot ce trebuia și că s'a lăsat îndemnată, sau poate silită de unele împrejurări politice, să jertfească interese bucovinene în folosul sau de dragul altor nații și provincii ale sale. Unul din aceste păcate a fost alipirea administrativă a Bucovinei la provincia Galiția, care a durat până la 1848 și a avut consecințe care nu s'au șters nici astăzi și au contribuit la tragedia noastră națională de acum.

Nu vom desvolta aici laturea aceasta a chestiunii bucovinene, ci vom încerca să arătăm în linii sumare, care a fost pentru cultura românească valoarea Bucovinei, dela întemeierea ei prin Austrieci și până la sfârșirea ei în două prin alții.

Inceputul a fost mult promițător. Administrația militară, reprezentată prin ofițeri de seamă ca generalul Enzenberg, a recunoscut și a respectat caracterul românesc al țării și s'a pornit să creeze instituțiile necesare pentru ridicarea morală și materială a populației. Dar peste puțini ani această acțiune a fost întreruptă și Bucovina a fost alipită la provincia Galiția.

Dureroasă lovitură a fost aceasta și foarte periculoasă pentru evoluția istorică a românismului bucovinean, deoarece Galiția, atât ca întindere, cât și ca populație, a fost de vreo zece ori mai mare. Și totuși, în această epocă de dependență de o provincie cu o populație de altă rasă și altă limbă, Bucovina n'a desperat și n'a depus armele. Când s'a înființat la Cernăuți, în 1808, un liceu, numărul elevilor români era în frunte. La 1820, Teodor Racoce are curajul să scoată o revistă, *Crestomaticul Românesc*, (și nicidecum „moldovenesc” sau „bucovinean”) și editează la Cernăuți, cu litere cirilice, primul număr în 10 coale de tipar. A fost prima noastră revistă literară, dar încercarea a fost prea îndrăznească în raport cu numărul mic de cititori ce-l putea oferi țărișoara atunci. În același an a murit și Ion Budai-Deleanu care se pare că a avut și el un rol la editarea revistei.

Dintre realizările epocii acesteia ar mai fi de amintit organizarea Fondului bisericesc ortodox-român, format din averile mănăstirilor secularizate în epoca raționalismului împăratului Iosif II. Acest fond a constituit cea mai puternică cetate de apărare a românismului, în tot timpul dominației austriece. Din veniturile lui s'au zidit biserici noi, s'au întreținut și reparat celebrele mănăstiri, s'au înființat școli și s'au plătit lefile clerului. Buna administrare a pădurilor și moșiilor acestui fond a exercitat o influență binefăcătoare asupra vieții materiale a locuitorilor și a servit de model și altor țări.

Revoluția anului 1848 a adus mari schimbări. Absolutismul vienez a slăbit foarte mult, iar provinciile au profitat, dobândind libertăți și drepturi. Bucovina a avut norocul să aibă în fruntea ei pe frații Hurmuzachi, nobili luminați și mari patrioți români. Ei au fost pătrunși de idealul unei Români care să cuprindă toate

țările de limbă românească și au căutat să câștige colaborarea spiritelor celor mai alese. Ei au editat la Cernăuți ziarul „Bucovina” (1848—1850), ei au întreținut legături de prietenie cu Vasile Alecsandri și Gheorghe Bariț, ei l-au adus la liceul din Cernăuți ca profesor de limba română pe Aron Pumnul, originar din Cuciulata Făgărașului, ei l-au îndemnat pe episcopul Eughenie Hacman să introducă limba română ca limbă de predare la Institutul teologic din Cernăuți, o măsură de cea mai mare importanță, căci astfel cea mai înaltă instituție de cultură din țară, un fel de facultate universitară, deveni integral românească și putea să aibă un rol în evoluția culturii românești de pretutindeni. Tot meritul acestor frați, Eudoxiu, Gheorghe și Alexandru Hurmuzachi este eliberarea Bucovinei de legăturile administrative cu Galiția și ridicarea ei la rangul de provincie autonomă cu titlul de ducat, (duce fiind împăratul Austriei).

După aceste evenimente, Bucovina n'a putut să urmeze un drum drept care s'o ducă la îndeplinirea tuturor dorințelor, pentru că s'au ivit prea curând greutăți care au împiedecat-o, — cum a fost, de pildă, o revenire, trecătoare, a absolutismului, primejdia rutenizării, sărăcirea clasei boierești (c'asă românească), înmulțirea și întărirea evreimii germanizate, — totuși n'a dat înapoi, ci s'a luptat pentru păstrarea caracterului românesc al țării cu mijloacele de care s'a putut folosi.

În jumătatea a doua a veacului al XIX-lea numărul populației din Cernăuți a crescut atât de mult, încât vieța comercială, industrială și culturală s'a concentrat aproape întreagă în acest oraș, care la origine n'a fost decât târg de vamă. Siretiul, Rădăuții și Suceava lui Ștefan cel Mare, care tustrele au avut un trecut glorios în istoria Moldovei, au rămas în urmă. Cernăuții s'au împodobit cu o primărie cu turn înalt, cu un palat administrativ sever și impunător, cu o catedrală ortodoxă cu mărețe cupole bizantine, cu grațioasa biserică a Sf. Paraschive și deasupra tuturorora cu strălucitul palat al Reședinței Mitropolitane, care s'a zidit între 1870 și 1880, cu mare cheltuială, ca palat reprezentativ al bisericii ortodoxe-române din Bucovina. Nu trebuie să mai relevăm că bisericile și reședința au fost construite din veniturile bogatului Fond bisericesc, căci aceasta se înțelege ușor.

În această epocă s'a reorganizat, sau poate mai exact s'a organizat, situația bisericii ortodoxe din Austro-Ungaria. Românii

bucovineni, conduși de idealuri politice superioare, au stăruit să formeze împreună cu Românii ortodoxi din Transilvania, Banat, etc., o singură mitropolie, dar din cauza unor rațiuni de Stat, valabile atunci, cererea asta n'a fost aprobată, ci s'a înființat pe partea austriacă propriu zisă o organizație bisericească ortodoxă cu o mitropolie în Bucovina și o episcopie în Dalmația, în anul 1873.

Alt prilej de afirmare a sufletului românesc a fost înființarea universității din Cernăuți în anul 1875. În această școală a fost înglobat Institutul teologic ca facultate, cu limba de predare românească în cea mai mare parte, apoi s'a creat la facultatea de filosofie și litere o catedră de limba română, pe care a ocupat-o I. G. Sbiera și a ilustrat-o în mod desăvârșit Sextil Pușcariu. S'a acordat, în uricul de fondare, chiar câteva catedre românești la facultatea de drept, care însă nu s'au realizat. Facultatea de teologie a fost o atracție pentru toate țările ortodoxe, afară de Rusia. În deosebi și-au completat aici studiile lor tinerii teologi din Transilvania. I. P. S. Sa Arhiepiscopul și Mitropolitul Dr. Nicolae Bălan a fost de asemenea printre aceștia.

Dar și liceele din Cernăuți s'au bucurat de o reputație foarte bună și au fost frecventate de mulți copii de boieri din Moldova. Cel mai celebru dintre aceștia a fost Mihai Eminescu, care a petrecut la Cernăuți, ca elev public și particular, vreo 5 ani (1860—1865) și și-a început aici cariera literară.

Cu toate greutățile politice, cultura românească a Bucovinei n'a încetat să se manifeste. După modelul „Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român” înființată în 1861, s'a întemeiat la Cernăuți întâi o modestă „Reuniune românească de lectură” în 1862, din care apoi s'a dezvoltat „Societatea pentru literatura și cultura română din Bucovina”. În curând „Societatea” s'a învrednicit să editeze o revistă cu titlul „Focea Societății pentru literatura și cultura română în Bucovina”, care a apărut timp de patru ani (1865—1868) și a avut printre colaboratori pe Alexandru Hurmuzachi, Gheorghe Hurmuzachi, Vasile Alecsandri, Dimitrie Petrino și alții, redactor fiind I. G. Sbiera.

Au urmat apoi alte reviste, ca „Aurora Română” (1881—1884) și „Încercări literare” (1892—1893), un suflet național mai puternic însă pătrundea ziarele „Revista politică” din Suceava

(1886—1891) și „Gazeta Bucovinei” din Cernăuți (1891—1897); cea din urmă condusă câțva timp de G. Bogdan-Duică. În anii când Bucovina nu putea scoate ziare românești, îi ofereau generoasă ospitalitate ziarele din Transilvania, participând astfel la grelele lupte naționale ale fraților din Cernăuți.

Veacul al XX-lea, înainte de războiul mondial, ne-a adus o renaștere a vitalității neamului românesc din Bucovina, care s'a manifestat în toate direcțiile, dintre care cea mai importantă a fost o creștere remarcabilă a populației românești, care tindea să reducă pericolul înstrăinării și să restabilească preponderența elementului românesc. Expresia literară a acestei epoci a fost revista „Junimea Literară” (dela 1904 înainte) condusă de I. Nistor, cu colaboratori ca G. Tofan, Sextil Pușcariu, Traian Brăileanu, Al. Procopovici etc. Acordurile energice ale poeziei lui Octavian Goga găesc ecou în versurile bucovineanului G. Rotică, (Poezii; Câmpulung, 1912).

În puține cuvinte, am încercat să schițăm o istorie atât de bogată în biruințe și înfrângeri. Anul 1918 a revărsat dărnicie, mângâiere și răsplată pentru atâtea dureri, pentru atâtea jertfe. Bucovina unită cu patria-mamă a început să-și lege rănile, a început să muncească pentru întemeierea unei fericiri durabile, fără a împărți lovituri de răzbunare în dreapta și în stânga. A fost o unire dreaptă și umană; adversarii de ieri au fost invitați la colaborare leală și folositoare în cadrele unui stat național al României întregite. Iarăși orașul Cernăuți a fost acela care a atras asupra sa foloasele cele mai mari, morale și materiale. Comerțul și industriile, mai cu seamă cele textile, au cunoscut o înflorire nebănuită, numărul populației se apropia de 120.000, confortul vieții devenise foarte ridicat. Blocuri de case cu multe etaje se ridicau mândre în bătaia soarelui. Instituțiile culturale se lărgiseră și se înmulțiseră; viața științifică, literară și artistică se îmbogățise uimitor. Publicații de tot felul împodobeau vitrinele librăriilor, expozițiile de pictură, de artă națională etc. se țineau lanț, reprezentațiile teatrale și concertele adunau un public numeros. Într'un cuvânt: Cernăuții și Cernăuțenii au trăit 22 ani de fericire deplină. Hărnicia și moravurile sobre ale populației au răspândit mulțumire și bunăstare în toate colțurile Bucovinei și au înfrățit pe săteni și pe orășeni în iubire și spirit de jertfă pentru patria întregită.

Dar, ca din senin, ca un fulger distrugător a căzut lovitura zilei de 28 Iunie 1940. Țara care ni l-a dat pe istoricul Eudoxiu Hurmuzachi, pe folcloristul Simion Florea Marian, pe compozitorii Ciprian Porumbescu, Tudor Flondor și Eusebie Mandicevski, pe pictorul Epaminonda Bucevski, pe mitropolitul Silvestru Morariu-Andrievici și atâtea figuri ale căror nume fac cinste culturii românești, a fost ruptă în două, dându-se partea de Nord unui Stat de care este cu totul străină, căci n-o leagă de el nici vreo tradiție istorică, nici vreo înrudire de sânge și nici vreo aspirație politică, sau un interes de altă natură. Jalea indescriptibilă care s'a lăsat asupra acestui colț de țară este împărtășită de România întreagă și de toată omenirea iubitoare de dreptate.

Bucovina a pierdut jumătate din teritoriul ei de aproximativ 10.000 km² și mai mult de jumătate dintr'o populație de vreo 900.000. Din punct de vedere cultural însă, țărișoara aceasta, atât de scumpă nouă, este distrusă, pentru că inima ei a fost orașul Cernăuți și acesta a rămas în partea pierdută. Bucovina este mutilată, este lovită pe moarte.

Noi nu putem renunța la ceea ce am pierdut! Dreptul nostru, călcat în picioare, trebuie să-l revendicăm și să nu încetăm cu lupta, până ce nu vom izbândi.

Consecințele amestecului de populație

de **Dr. Petre Râmneanțu**

Corcii sau hibrizii. — Frecvența amestecului de populație dela noi. — Neamuri noi. — Revitalizarea Neamurilor prin infuziune de sânge străin. — Revitalizarea prin încrucișări interne. — Disarmoniile fizice și psihice în familiile hibride. — Degradarea însușirilor Neamului superior prin încrucișări cu membrii unui Neam inferior. — Privire de ansamblu.

Corcii sau hibrizii. Aceștia sunt produșii amestecului între indivizi de rasă, de origină etnică sau de castă diferită. Ei intrunesc caracterele fizice și morale individuale ale celor doi părinți încrucișați și pe cele de familie, castă, neam și rasă din care acești doi din urmă fac parte. Imbinarea caracterelor în corci se face conform legilor lui Mendel, care astăzi ne sunt suficient de bine cunoscute și s'a crezut până de prezent și se mai crede și astăzi, că moștenirea unui caracter e absolut independentă de a altuia vecin sau distanțat. Adică, se susținea că hibridul dacă moștenește de ex. sexul tatălui nu va reprezenta legat de acesta în mod strict, după vreo lege oarecare și altele din caracterele tatălui, cum ar fi statura, culoarea ochilor, etc. Astăzi, la lumina noilor cercetări, se poate însă spune, că hibrizii prezintă o multiplicitate de combinații de caractere, care nu dau un produs intermediar între cei doi părinți, ci pot prezenta, cu o frecvență mai mare sau mai mică, combinații inferioare sau superioare față de perechile de caractere, defavorabile sau favorabile, ale părinților. Cu alte cuvinte, corelațiile dintre anumite însușiri ale progeniturilor nu sunt egale cu cele obținute pe aceleași caractere ale părinților de rasă pură. Cercetările experimentale făcute de E. M. East și D. F. Jones și concluziile obținute de L. C. Dunn pe hibrizi de Hawaieni și Chinezi, de Hawaieni cu Europeni, cele redată de F. Boag pe corci de Europeni cu Indiani din Nordul Americii și de alți autori dovedesc această ipoteză. La aceasta mai putem adăuga și concluzii pe care le-am obținut împreună cu I. Făcăoaru pe material uman măsurat la noi. Anume, am constatat că între indicele cefalic și grupele de sânge, etc. există corelații mai însemnate decât cele care ar fi date numai de hazard.

Corcii prin urmare nu sunt exact intermediari între cele două rase sau neamuri pure din care purced.

Astfel Mulatrii din America, produși de Albi și Negri, sau Țigani corci dela noi, nu sunt jumătate Români și jumătate Ți-

gani. Comportarea aceasta are însemnate, după cum vom vedea mai târziu.

Corcii se mai comportă diferit și în ce privește calitatea individuală a însușirilor. Caracterele fizice sau psihice ale corcilor au o variație mult mai mare decât a Neamurilor pure, originale. Iată, în această direcție, o concluzie obținută de noi: statura recruților Unguri din Banat, are o variație mult mai pronunțată decât aceea a Românilor și Nemților. Această variație mai urcată se datorește nu unei însușiri specifice a Ungurilor, deoarece în alte regiuni nu o prezintă, ci e în funcțiune de amestecul pe care l-au suferit, înglobând în masa lor un însemnat număr de Români și Nemți maghiarizați.

Frecvența amestecului de populație dela noi. Amestec de populație la noi are loc în special în orașele din Transilvania și în satele din Oltenia și din Muntenia. În centrele urbane din Transilvania, între anii 1920 până la 1 Iulie 1937 din 45.454 de bărbați români 23,30% s'au căsătorit cu Unguroaice 5,80% cu Germane, 0,80% cu Evreice, 0,60% cu Rusoaice și alte neamuri slave, 3,40% cu alte neamuri și 69,10% cu Românce. Amestecul acesta, în urma lucrării pe care am publicat-o acum trei ani, a fost considerat de întreaga noastră opinie publică drept foarte intens. În unele orașe, frecvența căsătoriilor bărbaților Români cu Unguroaice a fost chiar enormă. Așa, în orașele din Sud-Estul Transilvaniei, proporțiile au variat dela 49,50%—66,70%. Căsătoriile mixte au continuat și până anul trecut, până când avem date publicate de Institutul Central de Statistică și poate continuă și astăzi. Astfel, în lunile Noemvrie și Decemvrie 1939, 69,70% dintre bărbații români s'au căsătorit cu Românce, cu Unguroaice 23,90%, cu Germane 4,70% și cu femei de alte neamuri 1,70%. Proporțiile au rămas deci absolut identice cu cele care au avut loc în întreaga perioadă de 18 ani după Unire.

În satele din Oltenia și Muntenia, Români s'au amestecat și se mai încrucișează și acum, în unele locuri pe o scară întinsă, cu Țigani. Dela desrobirea lor Țigani, câștigând posibilități de existență și drepturi egale cu Români și nefiind supuși niciunui regim de restricție, în ce privește migrarea și așezarea în sate și orașe chiar, s'au încrucișat cu Români pe două căi, unilateral bărbații Români cu Țigănci nomade și bilateral, prin căsătorie, Români de ambe sexe cu Țigani de ambe sexe, stabiliți definitiv

la marginea satelor. În ce proporții a avut loc acest amestec e deficitul să ne exprimăm. Cercetările pe care le vom începe în curând în această materie sperăm să aducă multă lumină. Totuși chiar acum, dispunem de unele date care ne orientează asupra intensității amestecului. În județele, Dâmbovița, Ialomița, Ilfov, Romanați, Dolj și Vâlcea, în care a avut loc amestec mai frecvent constatăm o discrepanță însemnată între informațiile dela Oficiile Parohiale relativ la neamul populației de acum 20—30 de ani a unor comune și rezultatele obținute de recensământul din 1930. La recensământ s'a declarat mai puțini Țigani, decât ar trebui să fie, conform informațiilor amintite și decât de fapt sunt. Noi dispunem numai de câteva exemple, date de comunele: Românești (jud. Dâmbovița), Cocârgeaua (jud. Ialomița), Bobești, Bolintin, Ciocănești, Piteasca, Poenari-Vulpești, Ștefănești (jud. Ilfov), Mărginenii-de-jos (jud. Prahova), Lungești, Petculești, Striminoasa, Ungureni, Vaideeni (jud. Vâlcea). E izbitoare reducerea numerică a Țiganilor din aceste comune, la recensământul din 1930. Cu siguranță că se datorește corcirii și consecutiv preferirii Neamului românesc și abandonării celui țigănesc, considerat inferior de toți corcii de această origine. Aceasta e unica explicație a reducerii numerice suferite, deoarece se știe prea bine, că pe calea fertilității, Țiganii ar fi trebuit să-și mențină cifra, fertilitatea lor fiind pe alocurea chiar mai urcată decât a Românilor. O singură comună în întreaga Țară, Fântânele (jud. Dâmbovița) cu 871 de locuitori a rămas pur țigănească și la recensământul din 1930. Considerațiunile acestea, care se bazează numai pe puține date, credem că vor fi confirmate și de cifrele recensământului viitor, când Țiganii și mai ales corcii vor repeta și poate chiar vor intensifica îmbrățișarea neamului românesc.

O altă dovadă care ne demonstrează corcirea locală pe scară mai întinsă, ne-o servește și rezultatele reacției de izo-hemaglutinare. Indicele biologic de rasă, obținut de D. M. Georgescu pe Români din Oltenia are o orientare hotărâtă spre Extremul-Orient, locul de origine al Țiganilor. L-a găsit numai de 1,58, pe când al Românilor variază între 2,00—2,30, iar al popoarelor din Nord-Vest, al Germanilor și Englezilor variază dela 3.50 în sus.

Neamuri noi. Problema formării de neamuri noi, pe cât e de interesantă, pe atât e de complexă. Nu ne angajăm aici în

soluționarea ei. Vom releva deci numai câteva aspecte care ne vor fi mai utile în raport cu subiectul nostru. Pentru ca să se producă neamuri noi, încrucișările trebuie să îndeplinească două condiții importante. Corcii să aibă o fertilitate mai urcată decât rasele sau neamurile care se amestecă și încrucișările să nu fie multilaterale.

Bastarzii din Rehoboth, între Olandezi și Hotentoti, studiați de E. Fischer, au avut o fertilitate de 7,7 copii pe o familie, care e superioară atât față de a primilor, cât și față de a celor din urmă. Se presupune în urma studiilor care s'au făcut acolo, că în caz dacă nu ar fi intervenit războiul mondial și acțiunea de civilizație rapidă, în Rehoboth ar fi luat poate naștere un popor nou. Formarea Neamului nostru încă confirmă această observație. Romanii cuceritori, după cum știm, în sec. II. și al III. au avut acasă o fertilitate foarte redusă, despre Daci nu știm să fi avut o fertilitate urcată, iar despre noul neam știm precis că avea calitățile unei fertilități foarte urcate.

A doua condiție ca să se formeze neamuri noi, consistă în lipsa amestecului mai multor neamuri. Când se încrucișează mai multe neamuri, corcii cu același fel de părinți au frecvență redusă față de masa populației, lupta pentru viața și selecția sexuală între ei și alți corci e deci urcată. Astfel cei inferiori și cu combinații disarmonice, care cu toate că au de obicei fertilitate mai urcată sunt învinși mai ușor și nu reușesc să formeze neamuri noi.

Aruncând, prin prisma acestor fapte, o privire asupra încrucișărilor dela noi, problema se prezintă în felul următor :

În Transilvania căsătoriile mixte au loc numai într'o fracțiune de populație, numai în orașe. Vorba de neam nou nu poate fi. Este exclusă și din alte puncte de vedere : orașenii dela noi, au fertilitate foarte redusă, iar printre ei familiile încrucișate o prezintă cea mai scăzută.

În mediul rural, unde sunt încrucișări între Români și Țigani, neam nou încă nu se poate făuri. Românii din aceste regiuni încă și-au păstrat, o fertilitate înaltă, iar în lupta pentru existență cad Țiganii mai repede decât Românii. Cum vedem nenorocirea căsătoriilor mixte dela noi nu poate duce la formarea unui neam nou, dar asta nu înseamnă că ele nu ar avea repercusiuni foarte grave asupra calităților viitoare ale Neamului românesc.

Revitalizarea neamurilor prin infuziune de sânge străin. Revitalizările prin sânge străin sunt foarte rari. De altfel în puține țări au fost tolerate. Chiar Romanii cari practicau în anumite momente de denatalitate legile politicii demografice, au recurs la căsătorii cu barbarii rar și fără rezultat. Numai la câteva popoare s'a putut observa că infuziunile de sânge străin a reușit să oprească decadența. Astfel a avut loc în urma amestecului de Albi cu Eschimoșii din Groenlanda, cu Maurii și cu alte câteva triburi și neamuri aborigene din America. De fapt infuzia a determinat numai prelungirea parabolei de coborire, de decadență numerică a acestor neamuri.

Revitalizarea prin încrucișări interne. E interesantă problema revitalizării popoarelor cari decenii sau chiar secole întregi au trăit în stare de torpoare demografică. Ele au revenit la normal, ba unele au început să aibă chiar și expansiune, nu prin infuziune de sânge străin, ci prin încrucișări în sânul lor, între nuclee de populație distanțată, între care timp îndelungat nu a avut loc amestec. Astfel Japonia, care până la 1848, a avut o populație staționară, prin amestecul care s'a produs între populația diferitelor ei caste a atins în două generații o fertilitate care stă încă și acum deasupra celor mai multe țări. La fel Italia, după Risorgimento, și Spania, după ce și-au unit populația din mai multe fragmente și provincii independente în State naționale și-au urcat considerabil fertilitatea. La noi pare că județele vecine din Bucovina, Basarabia și Moldova, în cari după Unire s'a produs un amestec mai însemnat de populație, scăderea natalității până la 1940 a avut o rată anuală mai redusă, decât județele dela marginile opuse ale celor trei provincii, între cari nu a fost posibil un asemenea amestec. Natural că această părere, care se bazează numai pe cifre globale din județe, ar câștiga mult în valoare dacă ar fi confirmată și de mersul proporțiilor din anumite comune vecine ale acestor provincii, în care amestecul a fost intens. Dar bazându-ne chiar numai pe considerațiunile amintite, putem să afirmăm că, din punct de vedere biologic, un neam reușește să-și atingă fertilitatea maximă moștenită în plasma sa germinativă, numai atunci, când între grupele lui, din toate provinciile, există un amestec maxim.

Incrucișările intense între locuitorii din regiunile distanțate ale unui neam, au pe lângă efectul cantitativ amintit și unul de

natură calitativă. Anume ele urcă considerabil atât media însușirilor, mai ales pe a celor psihice, cât și frecvența persoanelor excepțional dotate. În aceste regiuni de întâlnire, de contopire a celor mai variate însușiri ale unui neam, răsar personalitățile care îi asigură nemurirea pe terenurile științei, dreptului și artelor. Iată câteva exemple: În Italia amestecul cel mai intens a avut loc în Toscana, unde s'a și pus baza limbei literare italiene și unde literatura, artele, științele și chiar politica a dispus de cei mai iluștri reprezentanți. Unele provincii din Germania, mai ales cele din Sud, și unele din Spania, încă confirmă înzestrarea corcilor din sânul aceluiași neam, cu calități superioare față de media nucleelor încrucișate.

Disarmoniile fizice și psihice în familiile hibride. Caracteristica principală a corcilor, după cum am amintit deja, e variația mare a însușirilor moștenite. Curba de frecvență, adică înșirarea frecvențelor unui caracter măsurat pe mai mulți corci, dela stânga spre dreapta, dela valorile mai mici înspre cele medii și apoi în spre cele mai mari, ocupă un câmp mai larg, decât îl formează același caracter la neamurile originale. C. Gini se exprimă în raport cu disarmoniile dela hibridi în felul următor: „în ce privește latura fizică, ele verosimil tind a determina o rezistență minoră a produsului, cel puțin în prima perioadă de dezvoltare, pe când în raport cu latura intelectuală și morală, cu siguranță reprezintă un inconvenient grav din punct de vedere social”. Exemple: Sunt bine cunoscuți, ca desechilibrați, corcii dintre Albii și Negrii din America; cei din Coloniile portugheze din Africa; hibridii dintre Norvegieni și Laponi au o predispoziție particulară pentru tuberculoză.

Corcii zămislîți de două neamuri se manifestă ciudat nu numai în masă, ci și individual. Neavând mistica sângelui de care vorbește D-l Prof. I. Moldovan, în broșura Igiena Națiunii, lipsindu-le și legătura cu străbunii, dintre ei se recrutează, după cum reiese precis din toate datele statistice, mai toți cosmopolii, hoții și vrăjitorii internaționali, trădătorii de patrie și toți aceia care nu se pot încălzi la flacăra naționalismului. Marele naționalist Aurel C. Popovici îi numește: „tipuri spălăcite, viclene, fără Dumnezeu și fără Patrie, fără cap și fără adevărată cinste, corupte și corupătoare, simple stomacuri ambulante”.

Degradarea însușirilor Neamului superior prin încrucișarea cu membrii unui Neam inferior. Privind cazul acesta special, constatăm că bastardul nu are însușiri intermediare între ale celor două persoane care se încrucișează. El se apropie mai mult de partea neamului inferior. Așa de ex. după Davenport și Steggarda, hibridul descendent din Albi și Negri se îndreaptă aproape cu toate caracterele lui către Negri. Această comportare o explică prin dominantă caracterelor Negrilor, față de ale Albilor, care rămân recesive și deci neobservate la corci. La fel la noi, pare că corcii dintre Români și Țigani se mențin, prin cele mai multe însușiri fizice și mai ales psihice și morale, mai apropiați de Țigani decât de Români. Nici hibridii dintre Români și Unguri nu sunt intermediari. Din datele culese de D-l Dr. P. Vlad în Municipiul Cluj, pare că și ei se orientează tot mai mult spre neamul inferior, spre Unguri, fiind mult mai dispuși să le îmbrățișeze limba, obiceiurile și portul lor, decât pe ale noastre.

Se cunosc însă și excepții dela această normă. Hibridii din Rehoboth, studiați de E. Fischer, par a se apropia mai mult de Olandezi decât de Hotentoți. Statura, sobrietatea și rezistența lor la boli sunt superioare față de ale ambelor rase încrucișate.

Privire de ansamblu. Din cele expuse reiese clar, că nu toate încrucișările dau aceleași rezultate. Corcii sunt în funcțiune de însușirile de rasă, de neam sau de castă ale populațiilor care se amestecă; depind de intensitatea încrucișării; calitățile lor sunt supuse raportului dintre însușirile unităților originale și, în urmă, sunt sub influența însăși a fertilității lor. Astfel, sub anumite circumstanțe relativ rare, corcii pot forma neam nou. Câte odată prin ei se prelungește viața unui neam. Când corcii sunt produși în sânul aceluiași neam, atunci joacă rol de regeneratori și mai ales constituiesc pietre de hotar, premize ale unei ascensiuni culturale.

De cele mai multe ori însă, mai ales când popoarele cari se încrucișează sunt deosebite în compoziția lor etnică, corcii n'au niciun rol, sau sunt de-a-dreptul defavorabili. Așa, în cazul când un neam se încrucișează de odată cu mai multe, corcii pier sau nu pot determina nicio modificare. Sunt defavorabili asupra Neamului superior când acesta se corcește cu unul inferior, corcii urmând mai mult caracterele Neamului inferior decât pe ale celui superior.

„Astra” în Moldova dela Nistru

de **T. Iacobescu**
Cetatea-Albă.

„Limba noastră-i graiul pâinii,
„Când de vânt se mișcă vara.
„In rostirea ei, bătrânii
„Cu sudori, sfințit-au țara”.

Alexei Mateevici.

Zilele de 27 Iunie și 3 Iulie 1940 vor rămâne incrustări de sânge în filele cărții neamului românesc.

Cu ochii în lacrimi, de crâncena suferință abătută de soartă asupra noastră, cu inimi sfâșiate de durere, am însoțit steagurile plecate ale oștilor, silite să facă un drum pe care nu l-au dorit și nu l-au meritat niciodată.

Soldații români au părăsit Basarabia și Bucovina, pământ sfânt rămas moștenire din coroana vitejească a lui Ștefan Vodă, masacrat astăzi de hotărârile aspre ale unui trist destin.

Sufletul ne-a rămas ca o apă adâncă, inima ni s'a călit în flăcările nedreptății, întărindu-se ca piatra din stâncă. Dar nu vom uita niciodată pe frații noștri rămași sub vitregă stăpânire.

A doua oară, fără niciun drept, în cursul istoriei, ne-a fost răpită Basarabia, pământ moldovenesc, udat cu sângele plăieșilor dela Nistru, dar noi n'am abdicat dela conștiința și drepturile noastre. Nu ne plecăm umiliți, ci cu temeinica nădejde a revenirii fraților asupriți în țara tuturor Românilor, ridicăm în fața lumii steagul desfășurat al idealurilor noastre.

Peste granițele trase cu nedreaptă hotărîre, plutește veșnicia românească, legată strâns de mormintele vrednicilor noștri strămoși.

Clopotele au amuțit, preoții și-au luat toiagul pribegiei, iar sfintele altare au rămas pradă celor fără de credință.

Așezări românești din veacuri, întemeiate pe hrisoave domnești, asupra cărora s'au pronunțat nenumărați scriitori și oameni politici din împărăția moscovită, sunt prefăcute silnic în colonii, ce vor îndura asuprirea străină.

Dar totul e trecător în lumea asta. Ne-au fost hărăzite multe dureri și nu ne-am plecat în fața primejdiei.

N'a stăpânit decât o clipă de fulger Mihai peste Ardeal și pe veșnicie a rămas dobândită Românimii țara Mureșului, Oltului și celor trei Crișuri.

*
*
*

Ani de trudă pentru ridicarea la lumină a blândului popor moldovenesc din Moldova lui Ștefan cel Mare, începusem la hotarul de Răsărit, presărat cu nesfârșite comori ale trecutului românesc. Steagul „Astrei” dela Sibiu a fluturat timp de 15 ani pe deasupra satelor dela Nistru, ducând fraților năpăstuiți un veac, calda îmbrățișare și raza luminoasă a înfrățirii în veșnicie.

Cum au fost în veac, s'au păstrat Moldovenii, cu graiul dulce al fraților de pe Siret și din jurul Ceahlăului, cu sfinte tradiții, moștenite din bătrâni.

Pământ curat am găsit în satele din Basarabia, în cei dintâi ani de luptă culturală la Cetatea Albă și în celelalte ținuturi. Cu inimi calde și ochi plini de duioasă înțelegere, au primit țărani basarabeni darurile bogate ale Asociațiunii transilvănene.

La 12 Iulie 1924, din inițiativa unui brav ostaș, Căpitanul Mihai Dumitrașcu, se întemeiază Despărțământul Cetatea-Albă, pe baza statutului Asociațiunii dela Sibiu. Doi ani mai târziu, prin osârdia profesorului Onisifor Ghibu, luptătorul ardelean, care a pus piatră de temelie Unirii, s'a înființat regionala „Astra” la Chișinău, cu despărțăminte în județele: Lăpușna, Tighina, Orhei și Hotin.

S'au publicat în trecut, numeroase dări de seamă despre activitatea „Astrei” în Basarabia, care ajunsese a înființa 600 cămine în satele moldovenești, făclii de lumină pe ogorul întunecat al Moldovei dela Nistru.

S'au ridicat cu grele jertfe case naționale în nenumărate centre și s'au tipărit în biblioteca „Astrei” din Chișinău multe volume, în legătură cu mișcarea culturală și socială a Basarabiei.

O reinnoire de forțe vii, spre a svârli mai departe scânteia luminoasă a unei vieți, ce nu s'a trăit încă prin acele meleaguri — aceasta urmăria „Astra” la Nistru.

Învățători și preoți, plugari fruntași din satele Basarabiei, au rămas fermecați de frumusețile văzute în pământul scump al Oltului, Târnavelor și Crișurilor și au dorit să aibă și ei viața civilizată de acolo.

Un secol de apăsare lentă, innăbușise orice aspirații și a distrus orice energie. Iar Unirea îngemănase sufletele, într'o țară cu hotare, pe care le-am socotit definitive.

Pe linia acestor gânduri începuse vieată nouă Asociațiunea „Astra” răspândind pretutindeni așezăminte de cultură românească, școli țărănești, tipărituri, cântece, cu tendința de a lega strâns sufletele în aceeași credință.

Am plecat prea curând de lângă frații, ce așteptau dela noi izbăvirea gândului. Am lăsat în urmă slinte vestigii ale unui trecut glorios. Pe drumurile de lumină, trec astăzi sinistre convoiuri: suflete rătăcite în vârtejul unei lumi neînțelese.

Ne doare adânc jalea și durerea lor; ne cheamă cu focul iubirii de frate, pământul ce nu poate rămâne înstrăinat.

Durerea nu ne-a strivit, hotăririle și apăsarea silnică nu ne-a sdrobit idealurile. Mai departe, pe drum greu de luptă, de muncă tenace, cu înfrățirea dureroaselor jertfe, pornim în rânduri strânse cu nestrămutată hotărîre să readucem pe toți frații în vechile și dreptele hotare.

Semnificația activității „Astrei” în anii din urmă

Momente grele. — Actualitatea doctrinei biopolitice. — Organizarea regiunilor. — Școlile fărânești. — Șoimii Carpaților. — Propaganda pentru o muncă unitară și susținută.

Adunarea generală a „Astrei”, ținută în Sept. 1935 la Satu-Mare, a ales un nou Comitet Central, iar d-lui prof. Dr. Iuliu Moldovan, i-a prelungit mandatul de Președinte al „Asociațiunii” (d-sa primise această înaltă misiune în 1932) pe încă 5 ani. Potrivit acestei hotărâri — și în conformitate cu statutele — adunarea generală din anul trecut trebuia să aleagă o nouă conducere în fruntea instituțiunii noastre, sau să prelungească mandatul actualului Comitet pe o nouă perioadă de 5 ani. Nici adunarea generală din anul trecut (menită și pregătită pentru proporții grandioase la Cluj), nici adunarea generală din acest an, ținute ambele la Sibiu, n’au crezut că, în aceste vremuri excepțional de grele, își pot îndeplini mandatul electiv. Ele au amânat fiecare cu câte un an marele eveniment din viața „Astrei”. Să sperăm că în anul viitor vom pluti din nou în apele liniștite ale păcii, ale unei păci, care să reazeze neamul nostru, crunt lovit de evenimentele din urmă, în drepturile lui firești și Asociațiunea să-și poată îndeplini astfel marile ei rosturi. Căci „Astra” este, înainte de toate, o servitoare a spiritului și spiritul numai în văzduhul păcii își poate desface aripile în deplină libertate.

Nici în preajma adunării generale din anul trecut și nici a celei din acest an nu s’a făcut — așa cum s’ar fi convenit — o reprivire asupra activității Comitetului Central în timpul mandatului său. Credem că nu este inutil să se săvârșească acest act măcar acum. Și aceasta din următoarele motive: 1. Adunările generale își îndeplinesc, de obicei, mandatul electiv fără să scruteze mai adânc și pe întreaga lui perioadă de activitate, opera Comitetului Central. Această scrutare este necesară pentru a se vedea dacă soborul care conduce Asociațiunea, în frunte cu președintele ei, și-a executat programul și, în cazul că au făcut-o, ce semnificație se desprinde din munca lui. 2. Asociațiunea a trecut în ultimii ani — și se află și acum — într’o perioadă de frumoase înfăptuiri dar și de grele încercări. E bine să știm cum a fost condusă barca ei spre limanul triumfurilor sau printre stâncile primejdiilor. Membrii ei pot astfel face unele aprecieri și scoate unele învățăminte, care pot fi folositeare ceasului mare prin care trecem.

Ca orice instituție veche, așa și Asociațiunea este întemeiată pe tradiții vii și puternice. Cea dintâi datorie a unui Comitet Central și a președintelui său este să respecte aceste tradiții, să le înțeleagă și să le fructifice. În timpuri normale acest fapt nu este ceva neobișnuit; în perioada prin care am

trecut, el este un merit excepțional. Pentru a înțelege această apreciere să ni se permită o comparație: Sub președinția lui Andrei Bârseanu, fruntaș între fruntașii „Astrei”, Asociațiunea a atins, prin întinderea, bogăția și prestigiul activității ei, culmea desvoltării din anii precedenți Unirii. Dacă ne-am obișnuit să-l așezăm pe Andrei Bârseanu printre cei mai mari președinți ai „Astrei”, o facem însă nu numai pentru această prodigioasă activitate, ci și pentru înțelepciunea, îndărătnicia reținută și abilitatea, cu care a salvat „Astra” în cursul războiului mondial, când însăși ființa ei era primejdioasă. Perioada pe care voim să o caracterizăm este într-o măsură asemănătoare cu aceasta. După o epocă de frumoase realizări, dar și de șovăiri datorite nevoii de adaptare, „Astra” s'a regăsit pe sine, și-a văzut clar rosturile în cadrele noului Stat și în ritmul vremii și a trecut la înfăptuire, asemănătoare acelor atinse în cele mai mari momente ale ei. Fie din gelozie față de aceste realizări, fie din pricina unui centralism rău înțeles, sau a celui despotism nefericit care a dus țara la dezastru sub regimul de curând răposat, „Astra” a fost mereu bănuită și dușmănită. Pe față i se făceau declarații de dragoste, se admira „venerabilul” ei trecut, i se împrumutau inițiativele, în dos se căuta însă neincetat motivul pentru care ar putea fi abătută din rosturile ei, infeodată unor instituții centrale, create peste noapte, politicianizată, sau — în caz de rezistență — pur și simplu desființată. S'a început cu diferite „formule” de organizare culturală a țării (în cadrul căroro Asociațiunea ar fi avut rolul unei regionale oarecare), pentru a se încheia cu acel hibrid Serviciu Social, care ar fi dus la omorirea oricărei inițiative particulare în domeniul cultural și ar fi viciat înseși temeiurile și virtuțile Asociațiunii. Acestor amenințări venite din partea reformatorilor culturali, s'au adăugat amenințările reformatorilor politici, nu mai puțin primejdioase decât cele dintâi. A lupta cu acești reformatori intempestivi și, de cele mai multe ori, interesați, era foarte anevoios, deoarece fiecare din ei se considera interpret al intențiilor Regelui, făcând uz cu orice prilej de numele lui.

Este meritul Comitetului Central și în deosebi al Președintelui său, de a fi veghiat fără întrerupere asupra destinului Asociațiunii, preîntâmpinând și dejucând lucrăturile din umbră, primind cu dragă inimă și colaborând cu orice inițiativă bună, rezistând ademenirilor și amenințărilor, fără de a merge însă până la o atitudine de opoziție fățișă, care ar fi dus cu siguranță la desființarea instituției. Căci dacă s'au făcut unele concesii, acestea n'au mers niciodată dincolo de spiritul și demnitatea „Astrei”; scopul lor a fost mai pre sus de toate apărarea ființei și patrimoniului Asociațiunii, a căror suprimare — chiar temporară — ar fi fost dezastruoasă. A fost o luptă aproape cotidiană, care a reclamat multă bătaie de cap, multă risipă de energie și timp ce ar fi putut fi întrebuințate pentru alte scopuri. Și lupta a fost cu atât mai anevoioasă, cu cât a întâmpinat șovăiri și rezistență în însuși sânul „Astrei”, iar publicul mare nu-și dădea totdeauna seama de proporțiile și utilitatea ei, acuzând conducerea instituției fie de anchilozare, fie de lipsă de bărbăție. Când vor putea fi destăinuite toate peripețiile acestei lupte, se va vedea cum ceea ce s'a numit șovăire n'a fost decât prudență, iar bărbăția și demnitatea, virtuți care n'au lipsit niciodată din sanctuarul „Astrei”, au fost și de astădată mereu prezente.

Cu toate că multe puteri au fost irosite în această acțiune de apărare și conservare, iar mijloacele materiale au fost mult mai reduse ca mai înainte,

impuținându-se subvențiile, munca de îndrumare, stimulare și coordonare a despărțămintelor și a organelor centrale a continuat după o ideologie și un plan, urmărite cu stăruință până în cele mai mici amănunte. Nu vom înșira aici această activitate, despre care rapoartele prezentate adunărilor vorbesc în mod suficient. Vom căuta să desprindem numai liniile ei generale și caracterul ei specific.

Unul din meritele principale ale conducerii centrale a „Astrei” este de a fi dat instituției o ideologie clară și bine articulată. Nu era o doctrină cu caracter revoluționar pentru „Astra”, ci mai de grabă o adâncire cu argumente științifice și în acord cu spiritul vremii a crezului ei aproape secular, desprins din instinctul de apărare a neamului. Este concepția biopolitică, pe care „Astra” și-a introdus-o în statute încă din 1926 și a pus-o în aplicare cu stăruință, mai ales de când autorul ei, d-l prof. Dr. Iuliu Moldovan, a ajuns în fruntea instituției. Cât de actuală și necesară a fost această ideologie ne putem da seama mai ales astăzi, după dezastrile din ultimul timp, de pe urma cărora ne-am ales cu trupul neamului ciopârțit și cu sufletul încruntat în amărăciune și revoltă. Dacă poruncile „Astrei” ar fi fost ascultate, cu siguranță că ciuntirea hotarelor n’ar fi fost atât de adâncă, iar sufletele ar fi rămas, dincolo de ele și înlăuntrul lor, cu o conștiință etnică mai vie și mai pătruns de încredere în viitor. Faptul că aceste sentimente n’au dispărut cu desăvârșire, se datorește în oarecare măsură și Asociațiunii, care cu modestele ei mijloace a contribuit la menținerea lor trează,

Dar să vedem cum a înțeles „Astra” să cultive și să întărească crezul ei. În urma împrejurărilor istorice deosebit de grele, prin care a trecut neamul nostru, mai ales în Transilvania și Banat, unde se întinde câmpul de activitate al „Astrei”, am rămas cu anumite răni care trebuiau vindecate fără întârziere. Cea mai gravă dintre toate, aceea care cerea o intervenție mai urgentă și mai energică, era reromânizarea ținuturilor, desnaționalizate după un plan diabolic, de stăpânirea maghiară. Două erau aceste ținuturi: Secuimea și Frontiera de Vest.

S’a început cu primul, mai întâi prin anchete științifice, care au dus la surprinzătorul rezultat al deosebirii sângelui secuilor de sângele maghiar, apoi prin conferințe cu toți reprezentanții autorităților și specialiștii regiunii, a căror urmare a fost studiul sistematic al problemei sub toate aspectele și formularea unui program de muncă, întemeiat pe realități. „Astra” își revendică meritul de a fi ridicat problema reromânzării secuimii în fața opiniei publice, de a fi impus-o organelor de Stat și mai ales localnicilor. Despărțămintele din regiune au fost admirabil reorganizate. De unde înainte vreme activitatea lor era aproape inexistentă, ea a devenit foarte vie, așezându-le în fruntea organizațiilor „Astrei”. Case culturale și biblioteci au început să apară, numărul școlilor țărănești a crescut într’un mod surprinzător; câteva organizații puternice de Șoimi ai Carpaților luptau pentru a dăruia o conștiință românească tineretului; s’a contribuit la ridicarea de biserici și de școli; s’au distribuit ajutoare, costume românești, etc. Dacă nu s’au atins rezultate mai remarcabile se datorește faptului că lupta a început — nu din vina „Astrei” — cam târziu, iar organele de Stat n’au avut totdeauna înțelegerea necesară pentru ea. Lovitura dela 30 Aug. a frânt această acțiune de reparație etnică. Avem însă

certitudinea că „Astra” a trezit acolo, în câteva conștiințe, glasul sângelui, care cu greu va mai putea fi înăbușit.

Pe frontiera de Vest a fost întrebuițată aceeași metodă. Problema fiind însă acolo mult mai complexă, nu s'au putut atinge rezultatele din Secuime. Totuși și acolo conștiințele au fost trezite, realitățile românești au fost studiate, despărțămintele s'au așezat toate pe o frumoasă linie de luptă. Mai ales școalele țărănești și Șoimii și-au risipit și aici sămânța lor binecuvântată, din care va răsări încrederea în biruința de mâine. Ce păcat că glasul „Astrei” n'a fost auzit și înțeles totdeauna la București, de unde trebuiau să vină mijloacele pentru o acțiune, ce depășia puterile Asociațiunii!

În Banat a fost întemeiată, după lungi și anevoioase tratative, Regionala „Astrei”, care în scurt timp s'a impus drept cea mai puternică organizație culturală locală. Tot ce are Banatul mai de seamă luptă în rândurile ei. Din programul de muncă nu lipsește problema depopulării, cea mai dureroasă rană a acestei provincii.

În Munții Apuseni s'a trecut, dela faza studiului și a conferințelor cu frunțașii locului și cu specialiștii, la realizări. Mai ales despărțământul Zlatnei, cu admirabilele lui școale țărănești, cu Șoimii și cu o cooperativă foarte activă luptă acolo, cu stăruință, pentru realizarea programului „Astrei”.

În aceste regiuni Asociațiunea a avut de scop ridicarea problemelor românismului local la rangul unor probleme general-românești; gruparea în jurul lor nu numai a oamenilor din regiune, ci a tuturor factorilor de Stat și a instituțiilor publice. Evenimentul dela 30 Aug. 1940 ne-a arătat, într'un mod tragic, câtă dreptate a avut „Astra”, așezându-se pe acest punct de vedere.

Munca Asociațiunii în această perioadă de timp nu s'a mărginit însă numai la aceste ținuturi. Ceea ce a fost bun în vechiul program de lucru s'a aplicat și în acești ani. S'a continuat deci cu rostirea conferințelor de popularizare și de educație națională și creștină; interesul pentru biblioteci a fost menținut; casele naționale au fost încurajate; biblioteca populară a fost continuată; activitatea secțiilor a avut momente frumoase. S'a crezut însă că atâta nu e de ajuns. Timpurile moderne cer concentrare și sistem. Inițiativele locale, atât de numeroase la „Astra”, trebuie, firește, încurajate; Asociațiunea s'a așezat totdeauna pe principiul localismului creator. Ele au nevoie însă de a fi selecționate, răspândite și așezate pe linia biopolitică. S'a spus atunci, răspicat, de repetate ori: ținta noastră supremă este păstrarea și îmbogățirea patrimoniului etnic. Discursurile d-lui președinte al „Astrei”, rostite la adunările generale, au arătat fără îndoială, în mod convingător și cald, ce înțelege „Astra” prin acest patrimoniu.

Din grija pentru el au luat naștere școalele țărănești, începute înainte de 1935, dar ajunse la maximum de dezvoltare în ultimii cinci ani. Până în 1934, desp. au organizat 13 școli țărănești; de atunci și până în 1940 au fost întemeiate, pe întreg cuprinsul „Astrei” nu mai puțin de 290 de astfel de instituții, cu total de aproape 9000 elevi. Alături de școlile pentru bărbați, s'au întemeiat școli pentru femei; alături de cele țărănești, școli pentru meseriași, muncitori și servitoare. Dela școalele de scurtă durată, cu un viitor nesigur, s'a ajuns la școala permanentă țărănească (Școala dela Șimleul-Silvaniei). Interesul pentru aceste școale a fost ținut mereu treaz, prin revista *Transilvania*.

prin conferințe cu președinții de despărțăminte, sau prin contact direct cu organizatorii lor. Aproape toate despărțămintele au primit subvenții pentru întreținerea lor. „Astra” are acum o tradiție proprie a școlii țărănești, care pentru nimic în lume nu ar trebui părăsită.

Alături de grija pentru țărănime, comandamentul biopolitic cerea grija pentru tineret, Din ea a izvorit „Șoimii Carpaților”. Cu câte greutate n'a avut de luptat și această inițiativă! Câte nu ne-ar putea povesti profesorul Hațiegan, Tribunalul Șoimilor, care și-a făcut din această organizație visul cel mai drag al vieții lui! Din 1931 și până în 1934 ea s'a lovit de greutățile începutului. În ultimii cinci ani a atins însă o dezvoltare uimitoare, numărând aproximativ 300 de organizații cu un efectiv de aproape 20 000 de Șoimi și Șoimane. Cea mai mare parte din cuiburile lor au fost răspândite în județele Cluj, Satu-Mare, Someș, Mureș și Odorhei, adică în județe în care sufletul românesc este sugrumat astăzi de ghiara streinului. Oricât de îndrăcită va fi această ghiară, ea nu va putea înăbuși dragostea de limba, cântecul, dansul și portul românesc, cultivate într'o uimitoare emulație, de miile de Șoimi. Atâta cât vor trăi, ei nu vor putea da uitării splendoarea neintrecută a Șoimiadelor, corurile, și jocurile cu care cutreerău satele și orașele, mândreța costumelor, cu care au stors admirația streinătății, A fi fost Șoim, va rămâne pentru ei cel mai mare titlu de mândrie românească.

Ori de câte ori s'a ivit o inițiativă care a avut de scop grija patrimoniului etnic, ea a fost incurajată. Cu câtă dragoste a îmbrățișat Astra Centrală întrecerile de cântece și dansuri din Țara Făgărașului, Muzeul Etnografic din această localitate, expozițiile și cortegiile adunărilor generale.

Prin Șoimi privirea „Astrei” s'a îndreptat către zărilor viitorului, pe care nimeni nu le bănuia atât de innegurate. N'a fost dat însă uitării nici trecutul. Un mare număr de inițiative pentru ridicare de monumente și plăci comemorative au fost incurajate; s'a făcut un apel pentru strângerea și păstrarea arhivelor și documentelor vechi.

Tot în acest răstimp a fost legată mai strâns de „Astra” femeia româncă, dela sate și dela orașe. În acest scop a fost întemeiată o secțiune feminină, în cadrul secțiilor literare și științifice; au fost organizate școlile pentru țărance și cursurile pentru servitoare și muncitoare

Pentru răspândirea ideologiei „Astrei” și îndrumări practice a fost utilizată revista „Transilvania”, transformată în „buletin de tehnică a culturii”. Cuvântului scris, s'a adăugat cuvântul viu: contactul direct cu organizațiile periferice. S'a ajuns astfel, în 1936, la întemeierea unui secretariat al propagandei. Prin el, toate despărțămintele, atât cele centrale cât și cele de plasă, au putut lua cunoștință, în mod amănunțit, de intențiunile conducerii centrale, au primit îndrumări și încurajări la fața locului și și-au putut desvălui secretele succesorilor lor, sau dificultățile muncii pe teren.

De mare folos a fost, pentru acest contact direct, vizitele în despărțăminte ale membrilor Comitetului Central — între care, ale d-lui Președinte, au luat proporțiile unor adevărate turnee — și mai ales conferințele cu pre-

ședinții de despărțăminte dintr'o regiune, sau de pe întreg cuprinsul „Astrei”, nu numai la adunările generale, ci și cu alte ocaziuni.

Numai prin această instrunire a tuturor spre un scop unic și bine precizat s'a putut îmbogăți patrimoniul „Astrei” cu un capitol atât de bogat și de specific. Căci mijloacele materiale au fost extrem de modeste. Subvențiile au scăzut an de an, donațiile de asemenea, Pentru creșterea lor s'a organizat o zi a „Astrei”, ale cărei rezultate au fost la început destul de frumoase. De mare folos au fost însă spiritul de inițiativă și chivernisire al câtorva despărțăminte în fruntea cărora a stat totdeauna Brașovul.

T. B.

Adunarea generală a „Astrei”

(Sibiu, 24 Noemvrie 1940)

Dela adunarea generală din Septemvrie 1938, ținută la Abrud, sub semnul unor grele prevestiri, „Astra” n'a mai avut răgazul să organizeze un congres de proporția acelorora cu care a obișnuit publicul românesc de opt decenii încoace. Adunarea generală, care trebuia să aibă loc la Cluj în Septemvrie 1939, ar fi fost poate unică în această glorioasă tradiție a instituției noastre; atâta grijă s'a pus în pregătirea ei. A trebuit să fie însă amânată, în ultimul moment, din pricina agravării situației internaționale. Pentru a satisface dispozițiilor statutare, ea a fost înlocuită cu o adunare generală administrativă, care a avut loc la Sibiu. Clujul spera să primească „Astra” un an mai târziu, în toamna trecută. A căzut însă asupra românismului trăsnetul dela 30 August, care ne-a silit să lăsăm pradă străinului celui mai hain, aproape jumătate din pământul Ardealului, împreună cu capitala lui spirituală și cu atâtea centre istorice și glorioase ale „Astrei”. Astfel, Clujul n'a putut să ne dea cel mai strălucit examen al lui. Adunarea din toamna trecută nu mai putea fi înlocuită însă cu una de un caracter pur administrativ. Asociațiunea, care reprezintă lamura cea mai curată a sufletului românesc al Transilvaniei, aspirațiunile lui cele mai integrale și mai nobile, nu putea să nu strige în fața țării și a lumii întregi, durerea și revolta ei împotriva mutilării Ardealului și a ne mai pomenitelor suferințe de care au avut parte Românii din teritoriul ocupat. Intențiunea ei era ca acest strigăt de protest să țâșnească din Alba-Iulia, cetatea tuturor suferințelor și victoriilor noastre. Guvernul a crezut însă că momentul greu prin care trece țara nu îngăduie ținerea unei mari adunări a „Astrei”, la Alba-Iulia, cu o astfel de semnificație. De aceea n'a putut avea loc decât o adunare generală în cadre mai reduse, la Sibiu, în ziua de 24 Noemvrie 1940.

Cu toate proporțiile scăzute ale acestei adunări, cu toate că ea a fost lipsită de manifestările spirituale și festive obișnuite cu astfel de ocazii, ea a luat, atât prin numărul neobișnuit de mare al participanților, cât și prin semnificația discursurilor și a declarațiilor la care a dat prilej, proporțiile unui eveniment de mare și roscolitor răsunet.

Dela un capăt la altul, ea a fost străbătută de durerea și revolta unanimă pentru actul dela 30 Aug.; de simpatia pentru frații subjugăți și indignarea împotriva schinjuitorilor lor; și de încrederea în biruința dreptului nostru.

O spunem fără nicio exagerare: N'au fost în sala aceea, care gema de lume, ochi fără lacrimi de amărăciune, dar și de nădejde în ziua de mâine.

Ziua cea mare a început prin cele două servicii divine, din catedrala ortodoxă și din biserica unită, în fața unui public pe care zidurile acestor sfinte lăcașuri de abia îl puteau cuprinde. Predicile rostite cu această ocazie au scos în relief adâncă semnificație a zilei. După terminarea serviciului divin, corțejiul delegaților și al participanților s'a îndreptat spre sala Prefecturii Județului, unde a avut loc adunarea generală.

În scurt timp mărețea sală s'a dovedit neîncăpătoare pentru asistență. Din toate unghiurile țării, dar mai ales de pe întreg cuprinsul Ardealului și al Banatului, s'au grăbit fruntașii românismului să fie de față la acest congres, al celei mai reprezentative instituții publice ardelenice. Era mare mai ales numărul refugiaților, printre ei numeroși președinți de despărțăminte de județ și de plasă, rămase în teritoriul ocupat.

La masa prezidențială au luat loc d-l *Dr. Gh. Preda*, Vicepreședinte reprezentativ al „Astrei” și președinte al Adunării, *I. P. S. Nicolae Bălan*, Mitropolitul Ardealului, *P. S. Victor Macavei*, Vicarul Mitropoliei Unite, *P. S. Episcopul Stan*, *Dr. Iuliu Maniu*, fost Președinte de Consiliu, *Sextil Pușcariu*, Rectorul Universității „Regele Ferdinand I”, *Albert Dörr*, Primarul Municipiului și *N. Băilă*, Secretarul „Astrei”.

Dintre membrii Comitetului Central au mai fost prezenți d-nii :

Dr. Gheorghe Moga, vicepreședinte administrativ, *Ion Agârbiceanu*, *Victor Aron*, *Dr. Ilie Beu*, *Ț. Constanța Bogdan-Duică*, *Dr. Vasile Bologa*, *Dr. Lucian Borcia*, *Dr. Tiberiu Brediceanu*, *Emilian Cioran*, *Gheorghe Dănilă*, *Ioan Dăncilă*, *Dr. Onisifor Ghibu*, *Dr. Iuliu Hațiegan*, *Teodor Iacobescu*, *Dr. Liviu Ionașiu*, *Dr. Ioan Lupaș*, *Dr. Ștefan Manciu*, *Petre Olariu*, *Dr. Augustin Popa*, *Ilie Rusmir*, *Dr. D. Stăniloae*, *Dr. Coriolan Suciu*, *Ioan Simu*, *Silviu Țeposu* și *Ioan Vătășan*.

Între delegații instituțiilor mai remarcăm prezența d-lor *Gen. Georgescu-Pion*, reprezentând armata, *Gen. I. Manolescu*, repr. Caselor Naționale, *Emanoil Bucuța*, repr. Casei Școlilor și *Prof. Victor Papilian*, Preș. Asociației Scriitorilor Ardeleni.

Spațiul ne este cu totul neîncăpător pentru a însemna marele număr de delegați ai despărțămintelor și oaspeții dragi, veniți din toată țara.

Congresul a fost deschis, — în lipsa d-lui *Dr. Iuliu Moldovan*, Președintele „Astrei”, silit de împrejurări familiare să nu poată lua parte la adunare — de d-l *Dr. Gh. Preda*, Vicepreședinte reprezentativ, care a rostit discursul inaugural, pe care-l publicăm în altă parte a acestui număr. Bărbăteasca d-sale cuvântare a fost subliniată adeseori de aplauzele unanime ale sălții.

Au fost citite apoi telegramele omagiale către *M. S. Regele*, d-nii *General Antonescu*, *Conducătorul Statului*, *Horia Sima*, *Vicepreședintele Consiliului de Miniștri* și *Comandantul Mișcării Legionare* și *Dr. Tr. Brăileanu*, *Ministrul Educației Naționale*, *Cultelor și Artelor*.

Trecându-se la programul adunării, d-l președinte prezintă raportul general publicat în Transilvania, care se consideră citit. Urmează apoi alegerea comisiunilor, care, la propunerea d-lui *Liviu Rusu*, prof. univ., au fost compuse după cum urmează :

I. Comisiunea pentru examinarea raportului general : Prof. O limpiu Boitoș Prof. Ion Moğa, Prof. S. Cosma, Preot Chioaru. II. Comisiunea pentru înscrierea membrilor noi : Director I. Popa. Petre Olariu, Prof Beju. III. Comisiunea pentru candidarea Președintelui, a membrilor Comitetului Central, a membrilor Secțiunilor literare și științifice și a censorilor pe timp de cinci ani : Rector Sextil Pușcariu, Canonic Iuliu Maior, Prof. Sabin Opreanu, Prof. D. D. Roșca, Dr. Liviu Ionașiu, Prof. N. Tărchilă.

Pentru ca aceste comisiuni să-și poată redacta rapoartele, s'a făcut o pauză de o jum. de oră, după care au fost ascultate omagiile instituțiilor reprezentate.

Seria lor a fost inaugurată de I. P. S. *Nicolae Bălan*, Mitropolitul Ardealului, care a rostit, în numele Bisericii Ortodoxe, discursul, publicat în altă parte a revistei. În cuvinte de foc, neintrecutul orator a sintetizat întreagă durerea, voința și nădejdea unui neam. Rar cuvântare care să fi sguduit atât de profund inimile și conștiințele.

În numele Bisericii Unite a vorbit P. S. Sa *Dr. Victor Macavei*, Vicarul Mitropoliei Blajului, care s'a asociat la sentimentele și credințele arhierelui dela Sibiu, promițând întreg sprijinul Bisericii Unite, pentru ca „Astra” să-și poată îndeplini idealurile. „Precum în Ardealul robit — a spus P. S. Sa — nu se face deosebire între Român și Român, când e vorba de persecuție, așa și noi, dincoace de acest hotar vremelnic, trebuie să ne unim într'o strânsă solidaritate pentru a izbândi”.

D-l Prof. *Sextil Pușcariu*, Rectorul Universității „Regele Ferdinand I” a adus salutul acestei instituții și al Academiei Române. Cele două instituții — a spus d-sa în rezumat — au dovedit în mod științific, legăturile din veac ale poporului român cu pământul pe care trăiește Stăpânirea politică a acestui pământ, de cătră poporul care este în drept să o exercite, nu a fost și nu va fi întreruptă decât în mod vremelnic. Prin însuși numele ei „Astra” este un protest împotriva înstrăinării Transilvaniei. Ea trebuie să mențină trează nu numai voința de a fi Români, ci și credința în viitorul nostru, credință hrănită acum de Statul Național Legionar.

În numele armatei a luat cuvântul d-l *General Georgescu-Pion*, comandantul Corpului de Armată, care a promis să dea „Astrei” — așa cum a făcut-o și în trecut — tot sprijinul oștirii pentru desăvârșirea marilor ei idealuri și credințe. Să i se arate drumul — și armata va pași pe el, gata de jertfă.

D-l *Albert Dörr*, Primarul Municipiului, salută adunarea în numele orașului Sibiu, al Prefectului de județ și al Grupului etnic german. Cultura și sufletul național — a spus d-sa — au menținut, de-a-lungul veacurilor, poporul german din România. Aceste arme puternice, de apărare și creație vor asigura și vieța și unitatea poporului român. D-sa își exprimă credința în colaborarea dintre Români și Grupul etnic german, colaborare atât de rodnică în trecut, așezată astăzi în condiții optime de Statul Național Legionar.

D-l *Gen. Ion Manolescu*, aduce omagiul Caselor Naționale, al căror președinte este.

D-l *Emanoil Bucuța*, salută „Astra” din partea Casei Școalelor. Ca și altădată — spune d-sa — a venit și acum la adunarea generală a Asociațiunii, pentru a asculta lozinci naționale, întemeiate pe o experiență încercată.

În numele Regionalei bănățene a „Astrei” vorbește d-l *Dr. Aurel Cosma*, cerând solidarizarea tuturor generațiilor pentru marea înviere a neamului românesc.

După ce mulțumește pentru aceste entuziaste saluturi și cuvinte de îmbărbătare, d-l președinte dă cuvântul d-lui raportor al comisiei pentru censurarea raportului general *Olimpiu Boitoș*, care după ce analizează capitol de capitol înfăptuirile Comitetului Central, ale despărțămintelor și secțiilor științifico-literare, propune să se mulțumească Comitetului Central, secțiilor, Regionalei și despărțămintelor pentru activitatea desfășurată și să se dea acestora descărcarea cuvenită, cu laude pentru anul de gestiune expirat și pentru întreaga perioadă de 5 ani de conducere și activitate.

D-sa roagă apoi adunarea generală să păstreze câteva clipe de reculegere în amintirea celor decedați în cursul anului 1939/1940 și a celor căzuți pentru dreapta lor credință, în special pentru *Protopopul Aurel Munteanu*, fost președinte al despărțământului Huedin, ucis de bande maghiare cu prilejul cedării teritoriului din Nordul Transilvaniei și care prin sfârșitul lui tragic a sintetizat suferințele de veacuri ale poporului românesc, îndurate sub stăpânirea maghiară.

În încheierea inimosului și documentatului raport, d-l Boitoș cere o înscriere masivă a tuturor intelectualilor din Ardeal printre membrii „Astrei”, fiind aceasta o datorie a ceasului de față. O aderare masivă a intelectualității ardelenene — spune d-sa — garantează, într-o bună măsură și perfectarea unui program de activitate potrivit cu timpul și garantează mai cu seamă execuția acestui program. Ca să poată activa cu maximum de succes, „Astra” are nevoie de entuziasmul colectiv și de devotamentul colectiv.

Adunarea generală ia act cu aprobare de acest raport și dă cuvenita descărcare Comitetului Central, Regionalei și secțiilor științifico-literare pentru activitatea, atât în anul de gestiune 1939/40, cât și în întreaga perioadă de 5 ani.

D-l *Petre Olariu*, raportorul comisiei pentru înscrierea de membri noi, anunță că s'au înscris 17 membri pe vieată și 2 activi.

D-l Rector *Sextil Pușcariu*, președintele comisiei pentru candidarea președintelui, a membrilor Comitetului Central, a membrilor secțiunilor literare și științifice și a censorilor pe timp de 5 ani, propune ca, dată fiind imposibilitatea delegaților din Nordul Ardealului de a se prezenta la această adunare, precum și timpul prea scurt pentru a putea examina cu suficientă conștiențiozitate lista membrilor care urmează să fie aleși atât în Comitetul Central, cât și secții, să se prelungească mandatul președintelui și a membrilor Comitetului Central, precum și a membrilor secțiilor și a comitetului de censori până la o altă adunare generală.

Adunarea generală primește propunerea d-lui raportor *Sextil Pușcariu*, lăsând la buna apreciere a comitetului cooptarea de membrii noi în Comitetul

Central, alegerea președintelui, a Comitetului Central, a membrilor secțiilor și a censorilor, urmând să se facă într'o altă viitoare adunare generală.

D-l *Dr. Nicolae Comșa*, președintele comitetului de censori, cetește raportul acestui comitet, prin care se constată că gestiunea financiară a „Asociațiunii” și a Internatului de fete a fost găsită în ordine și în consonanță cu registrul de contabilitate și cu documentele referitoare. Totodată comitetul propune acceptarea proiectului de buget pentru anul 1941 al „Asociațiunii” și descărcarea cuvenită, atât Comitetului Central pentru gestiunea „Asociațiunii” pentru anul 1939 cât și Internatului de fete pentru gestiunea anului 1939/40.

Epuizându-se ordinea de zi, d-l Președinte mulțumește d-lor raportori, numeroasei asistențe și presei pentru participarea la această măreață afirmare națională, declară apoi adunarea generală închisă. S'a ridicat atunci un glas din mulțime și a cerut să se revină la marea tradiție ardelenescă, când în astfel de momente, toate inimile erau înălțate și întărite prin cântarea unanimă a lui „Deșteaptă-te Române”, imnul suferinței, al răzbunării și al biruinței noastre. Propunerea a fost ascuțată și *Răsunetul* lui Andrei Mureșianu a fost intonat, ca o rugăciune, în picioare, de toți cei de față, dela arhieriei și frunțașii încărunțiți în lupte, până la tineretul, gata de a pași pe urmele lor.

În după masa zilei, la orele 6, aceeași sală a primit un public, tot atât de numeros și de reprezentativ, pentru a asculta conferințele d-lor prof. *I. Lupaș*, despre „Problema Transilvaniei în timpul Regelui Carol I” și *O. Boitoș*, despre „Progresul cultural al Transilvaniei după Unire”.

Cel dintâi și-a început documentata d-sale expunere prin a arăta că Regele Carol I, a avut, chiar dela începutul domniei sale, convingerea hotărâtă a soluției naturale și inevitabile a problemei Transilvaniei. Fără a neglija Ardealul, în primii cincisprezece ani de domnie, marele Rege, a arătat însă față de el o rezervă prudentă, pentru a nu expune, printr'o atitudine aventuroasă, soliditatea Regatului, factorul esențial al unirii tuturor Românilor. În timpul războiului Independenței, Regele a primit dovezi mișcătoare despre adevărata spirituală a Românilor din Transilvania la idealurile Regatului liber. Începând dela această dată, atitudinea lui a luat o formă mai precisă. În ultimii douăzeci de ani ai domniei sale, a ajuns până la intervenția directă în viața politică a Românilor din Transilvania. El a avut numeroase întrevederi cu șefii politici ai acestora, cărora le cerea „răbdare și încredere” pentru pregătirea momentului suprem. Nu este deci, de mirare, că Românii din Transilvania au considerat pe Regele Carol „adevăratul lor monarh”, — cum afirmă un observator englez, citat de d-l *Lupaș*, care, în 1888, a găsit portretul Regelui la loc de onoare în casele multor țărani români de dincoace de Carpați.

D-l *Olimpiu Boitoș*, a prezentat, sprijinindu-se pe numeroase date statistice, progresele culturale ale Ardealului după Unire, insistând cu deosebire asupra realizărilor celor două biserici, ale Universității clujene și școalelor superioare, ale Teatrului Național și ale „Astrei”. Datele, comunicate de d-sa, au dovedit cum numai Unirea a dat Ardealului posibilitatea să-și desvolte la maximum virtuțile creatoare, în domeniul spiritual.

Cronicar

Munca pe teren a despărțămintelor

Cu toate măsurile luate din timp, despărțămintele noastre nu și-au înaintat în termen rapoartele despre activitatea desfășurată în cursul anului 1939/40, pentru a fi încadrată în raportul Comitetului Central, prezentat adunării generale. Menționăm deci acum realizările din acest an ale despărțămintelor care și-au trimis aceste dări de seamă cu întârziere.

Despărțământul Huedin. Incepem cu acest despărțământ de plasă, în semn de omagiu pentru acela care l-a condus două decenii, încheindu-și viața cu moarte de martir la 10 Sept. 1940. Este ultimul raport al protopopului Aurel Munteanu, care a înțeles să facă din „Astra” sprijinitorul și ocrotitorul credincioasă a tuturor acțiunilor românești din acest colț de Țară a Moșilor. Mijloacele desp. au fost modeste, dar sufletul celui care l-a condus a fost mare. A înmulțit în anul trecut de gestiune cercurile culturale, a supravegheat de aproape activitatea lor, străbătând de repetate ori satele; desp. a contribuit la ajutarea soldaților de pe zonă și a familiilor rămase acasă fără brațe de muncă; a menținut vie activitatea organizațiilor șoimănești, între care cea din Huedin a fost înzestrată cu o admirabilă fanfară; a organizat trei mari festivaluri naționale; și, în fine, a luat inițiativa ridicării unei troițe, la Huedin, întru pomenirea celor 170 de dorobanți ai lui Mihai Viteazul, uciși în mod mișelesc de cătră Unguri și înmormântați tocmai în piața aceluia oraș. Sunt tot atâtea fapte și inițiative, care vor păstra neștearsă amintirea vrednicului preot-martir.

Despărțământul Treiscaune. Face parte dintre despărțămintele care s'au înrolat în munca, atât de promițătoare, din Secuime, innăbușită astăzi, dar gata de a fi continuată când neamul românesc va fi din nou așezat în drepturile lui. La 3 Apr. 1938 această organizație a ajuns sub conducerea d-lui Eugen Sibianu, funcționar la Prefectura județului. Dela această dată, activitatea despărțământului a luat un avânt de-a-dreptul uimitor, dovedind ce poate un om atunci când flacăra răspunderii etnice arde, puternică, în conștiința lui. Prin această râvnă neostoită, d-l Eugen Sibianu s'a ridicat printre cei mai de seamă președinți de despărțăminte ai „Astrii” și și-a câștigat un loc de onoare în pleiada președinților care au dus greul luptei pentru reparația românească din Secuime. În anul 1939/40, despărțământul a ținut o legătură vie cu desp. de plasă din Tg. Săcuiesc, Covasna, Ozun și Baraolt, reorganizând pe cel din Olteni; a reorganizat 57 cercuri culturale; pe lângă cele 18 biblioteci populare existente, a întemeiat alte 39, dăruindu-le 3363 volume; a distribuit 40 de aparate de proiecțiuni, împreună cu diafilmele, în valoare de 320.000 lei; a purtat grija corurilor, — pentru care a organizat un concurs județean — și a echipelor naționale de dans, din mai multe comune; a confecționat 150 de costume naționale pentru 15 comune; a luat inițiativa băncii populare și a cooperativei „Renașterea”, cu un capital de 300.000 lei; a întemeiat 9 case naționale, pe lângă cele 10 existente; a editat și redactat un buletin lunar al „Astrii”; a organizat un mare

număr de conferințe și festivități naționale, atât la orașe, cât și la sate; a organizat școale țărănești locale în comunele Vâlcele, Araci, Arini, Iarăși, Aita-Mare, Ormeniș, Comolău, Brețcu; a concentrat în jurul Casei Naționale din Sf. Gheorghe, proprietatea despărțământului, toată activitatea culturală locală; a continuat lucrările pentru stadionul sportiv; a administrat admirabil cinematograful; a întreținut și ajutat 20 eleve bursiere la Gimnaziul Industrial din Tg. Săcuiesc, 15 ucenici la Căminul de ucenici și a plasat numeroși elevi și eleve la alte școale din țară; a distribuit ajutoare celor 58 cantine din județ; și, în fine, a stimulat și ajutat construcțiile de biserică. Despărțământul a avut un buget de 797.100 lei la venituri și 745.140 la cheltuieli. „Am căutat — spune voluminosul raport general — ca „Astra” să-și desfășoare programul său autonom și independent de orice alte combinațiuni, fără nici o tendință de separatism, în aceeași unitate de gândire și adevărat sprijin frățesc”.

Despărțământul Sălajului, a căutat, de asemenea, să se mențină pe linia unei glorioase tradiții, cu toate piedecile de care s'a izbit în acest an greu, cu concentrări neîntrerupte și sate copleșite de armată.

Desp. central, condus de astristul devotat și distinsul intelectual Leontin Ghergariu, a menținut legătura cu desp. de plasă; a animat vieța culturală românească a Zălaului, concentrată în jurul unei bogate și spațioase Case Naționale; o atenție specială a fost dată Muzeului arheologic și etnografic, pentru care s'au recoltat frumoase piese la săpăturile dela Moigrad, făcute sub conducerea d-lui prof. univ. C. Daicovici și bogat material etnografic, strâns de prin comune. S'au organizat festivități naționale; s'au rostit conferințe; au fost

organizate noi cercuri culturale și organizații șoimănești și, în fine, a subvenționat întâiul număr al atât de îngrijitei reviste regionale „Țara Silvaniei”.

Desp. de plasă Jibou, condus de d-l Dumitru Ilea, a organizat serbări naționale; a menținut vie activitatea șoimănească; a colectat îmbrăcăminte și alimente pentru concentrați; a dat 6 reprezentații teatrale cu piesa „Se face ziuă”.

Desp. de plasă Băsești, condus de venerabilul protopop Laurențiu Bran, are și el, în Ulmeni, o casă națională, o bibliotecă și un muzeu; câteva cercuri culturale și o organizație de Șoimi. A sprijinit cooperativa „Infrățirea românească” din Cehul-Silvaniei; a organizat serbări naționale și conferințe la orașe și la sate. El a avut durerea de a pierde, în Elena Pop-Hosulungin, o mare și statornică sprijinitoare.

Despărțământul central județean din Bistrița, condus de d-l Ion Pavel, a avut și el de luptat cu mari greutăți în anul trecut de gestiune, de aceea n'a putut să ne dea școlile țărănești și pentru meseriași, cu care ne obișnuise în anii din urmă. A organizat, totuși, conferințe în 17 comune și în orașul Bistrița.

Despărțământul de plasă Tg. Lăpușului (jud. Someș), condus de protoereul Ștefan Gheție, un vechiu și inimos slujitor al „Astrei”, a menținut de asemenea, cu modestele lui mijloace, viu sufletul românesc din această încercată regiune. În ziua de 1 Dec. a organizat o serbare în amintirea celor 22 de morți în măcelul dela Tg. Lăpușului din 5 Dec. 1918, când Ungurii au atacat cu mitraliera, în zi de târg, pe Românii care au venit să asculte raportul delegaților dela adunarea din Alba-Iulia. A organizat o școală țărănească la Lăpuș, cu participarea a 100 de țărani și țărance. Corul despărțământului a cântat la serbările

naționale și a dat două reprezentații teatrale.

Despărțământul central județean Alba-Iulia, condus de d-l prof. Eugen Hulea, fost inspector general școlar, și-a continuat și el munca și și-a dezvoltat activitatea cu un tineresc avânt. A întemeiat 8 biblioteci populare, cu un total de 1376 volume (pe lângă cele 12 existente); a menținut vie legătura cu cercurile culturale și cu unitățile șoimănești; a organizat colecte pentru concentrați; un mare număr de conferințe, atât în Alba-Iulia, cât și la sate; un concert în Alba-Iulia, cu concursul Șoimilor din Câmpia Turzii și o serbare în com. Șard, cu care prilej s'a făcut o reușită expoziție de copii. Ținem să subliniem, în

mod deosebit, școala țărănească pentru fete, organizată de desp. în com. Șard, dela 18 III—14 IV 1940, cu participarea a 62 de eleve și cu concursul profesoarelor din Alba-Iulia; apoi școala țărănească pentru bărbăți din comuna Cricău, ale cărei cursuri au avut aceeași durată și la care au luat parte 143 țărani și țărance, cu conferențieri care s'au deplasat din Alba-Iulia; și în mod cu totul deosebit asociația „Bunii Gospodari“, întemeiată în cadrele cercului cultural din com. Ciugud, în care s'au înscris 32 de țărani cu diferite sume, din care s'au cumpărat, pentru uzul comun; o sfărâmătoare de porumb, un plug de săpat porumb și alte unelte.

(ib)

Cuprinsul anului 1940

Articole de fond

	Pag
<i>Preda Dr. Gh. :</i> Rostul educației in categoriile de indeletniciri	1
<i>Transilvania :</i> Dies irae — — — — — — — —	143

Figuri și fapte pilduitoare din trecut

<i>Agârbiceanu I. :</i> Nicolae Drăgan — — — — — — — —	6
<i>Colan I. :</i> Ioan Moța — — — — — — — —	152
<i>Ghergariu Leontin :</i> Elena Pop-Hosu-Longin — — — — — — — —	164
<i>Moga I. :</i> Problema transilvană — — — — — — — —	168
<i>Tcaciuc-Albu N. :</i> Răstignirea Bucovinei — — — — — — — —	180
* * * Martirajul Protoereului Aurel Munteanu, preș. desp. Huedin — — — — — — — —	167

Indrumări culturale

<i>Dima Al. :</i> Frontul sufletesc al „Astrei” — — — — — — — —	12
<i>Petra-Petrescu H. :</i> Ceva despre mecenați — — — — — — — —	18
<i>Someșan Laurian :</i> Așezarea și hotarele spațiului transilvan — — — — — — — —	154
<i>Stoichița Dr. I. :</i> Cursurile de inițiere dela Orlat — — — — — — — —	14

Pagini biopolitice, demografice și eugenice

<i>Cupcea Dr. S. P. :</i> Ereditatea defectelor psihice — — — — — — — —	33
<i>Făcăoaru Dr. I. :</i> Ereditatea geniului — — — — — — — —	25
<i>Râmneanțu Dr. P. :</i> Amestecul de populație și consecințele lui — — — — — — — —	186

Din activitatea „Astrei”

<i>Breazu I. :</i> Conferința președinților de desp. și secțiuni ai „Astrei” — — — — — — — —	37
<i>B. T. :</i> Semnificația activității „Astrei” in anii din urmă	196
<i>Cronicar :</i> Adunarea generală a „Astrei” din 24 Nov. 1940	201
<i>Iacobescu T. :</i> „Astra” in Moldova dela Nistru — — — — — — — —	193
<i>Moga Dr. G. și Băilă N. :</i> Activitatea Comitetului Central — — — — — — — —	67
<i>Moldovan Dr. I. :</i> Introducere la raportul general — — — — — — — —	62
* * * Activitatea Secțiilor literare și științifice — — — — — — — —	77
„ Activitatea Regionalei „Astra Bănățeană” și a despărțămintelor — — — — — — — —	83

	Pag.
* * * Bilanț general al Asociațiunii pe 1939 — —	98
„ Bilanț general al Internatului de fete al Asociațiunii pe anul școlar 1939/40 — — —	112
„ Proiect de buget pentru Asociațiune pe anul 1941	116
„ Tabloul bursierilor Asociațiunii pe anul școlar 1939/40 — — — — — — — — —	132
„ Tabloul sumar al conferințelor și prelegerilor populare, al bibliotecilor pop. și al desp. centrale județene și de plasă, cu președinții lor	134
„ Tabloul membrilor decedați — — — —	137
„ Tabloul sumar al membrilor Asociațiunii pe anul 1939, 40 — — — — — — — —	138

Informații și cronici

<i>B. I. :</i>	Munca pe teren a despărțămintelor — —	206
<i>D. Al. :</i>	Darurile „Astrei” pentru armată — — —	44
„ „	Noua Fundație a Asociațiunii — — — —	45
„ „	„Astra” și concentrații — — — — —	46
„ „	Desp. Săcueni-Bihor — — — — —	46
„ „	Școala țărănească din Ocland — — — —	46
„ „	Desp. de plasă din Tg. Lăpușului — — —	47
„ „	Revue de Transylvanie — — — — —	47
„ „	Noile contribuțiuni culturale ale Regionalei Bănățene; reorganizarea „Lucaefărului” — —	48
<i>P.-P. H. :</i>	Propaganda culturală în Anglia, în special salvarea folclorului — — — — —	50
„ „	Iancu Brezeanu — — — — —	53